

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

SUORAN TOIMINNAN OIKEUTUS

Maarit Laihonen
Helsingin yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Käytännöllinen filosofia
Pro gradu -tutkielma
Marraskuu 2020

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Koulutusohjelma – Utbildningsprogram – Degree Programme Käytännöllinen filosofia	
Tekijä – Författare – Author Maarit Laihonon			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Suoran toiminnan oikeutus			
Oppiaine/Opintosuunta – Läroämne/Studieinriktning – Subject/Study track Käytännöllinen filosofia			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu		Aika – Datum – Month and year Marraskuu 2020	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 63
Tiivistelmä – Referat – Abstract <p>Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan suoran toiminnan oikeutusta poliittisen protestin muotona. Aihetta lähestytään yhteiskunnallisena ilmiönä, mutta moraalifilosofian näkökulmasta pyrkien löytämään yleisen oikeutuksen periaatteita. Suora toiminta muuttamaan välittömästi asiaa, joka koetaan epäoikeudenmukaiseksi. Suora toiminta eroaa kansalaistottelemattomuudesta ja muista protestin muodoista siinä, etteivät sen tavoitteet ole epäsuoria, välillisiä.</p> <p>Tutkielmassa esitellään aluksi suoran toiminnan suhde muihin yhteiskunnallisen vaikuttamisen muotoihin ja tarkastellaan niiden yhtymäkohtia. Myös muiden toimintamuotojen oikeutusta tarkastellaan lyhyesti liberalismiin ja demokratiaan keskittyvässä viitekehysessä. Suora toiminta määritellään niin, että sitä voidaan tarkastella moraalifilosofisena kysymyksenä. Lisäksi eritellään joukko filosofisia näkökulmia, joista suoraa toimintaa toiminnan muotona voi yhteiskunta- ja moraalifilosofisesti kritisoida.</p> <p>Suoran toiminnan oikeutusta lähestytään preferenssiutilitarismin näkökulmasta keskittyen toimijan moraaliseen velvollisuuteen arvioida tekonsa seurauksia. Lisäksi oikeutusta tarkasteltaessa hyödynnetään suoran toiminnan historialliseen anarkistiseen taustaan liittyvää prefiguratiivista toiminnan etiikkaa. Utilitarismin kritiikkiä ja prefiguratiivisuuden erilaisia eettisiä ymmärrystapoja tutkitaan eri näkökulmista. Suoraa toimintaa tarkastellaan kriittisesti myös väkivallan kysymyksen ja määritelmien kautta. Suoran toiminnan oikeutuksen analyysissä otetaan huomioon sen historia osana yhteiskunnallisia kamppailuja tasa-arvosta.</p> <p>Tutkielmassa tarkastellaan kahta suoran toiminnan esimerkkiä: Tuotantoeläinkysymystä eläinoikeustoimijan toiminnan näkökulmasta sekä talonvaltausta toimintana, jossa ihmisen perustarpeet ja yksityisomaisuuden suoja asettuvat vastakkain. Tutkielmassa kysytään myös, millaisia moraaliarvostelmia liittyy keskenään erilaisiin toiminnan muotoihin ja mitkä niitä yhdistävät.</p> <p>Tuloksena esitetään preferenssiutilitarismin ja prefiguratiiviseen etiikkaan perustuva suoran toiminnan oikeutus. Se edellyttää toiminnan muodon moraalisisessa harkinnassa universaalien tasa-arvon huomioimista, tavoitteiden ja keinojen eettistä punnitsemista ja saavutettavien tulosten arviointia sen valossa, millaisia preferenssejä on niillä, joihin toiminta vaikuttaa: Suora toiminta on poliittisen protestin aktiivinen muoto, joka saa yleisen oikeutuksensa kaikkien hyvän tavoittelusta ja tekokohtaisen oikeutuksensa toiminnassa käytettyjen keinojen yhteensopivuudesta päämäärän kanssa.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Suora toiminta, utilitarismi, moraalifilosofia, prefiguraatio, anarkismi			
Ohjaaja tai ohjaajat – Handledare – Supervisor or supervisors Matti Häyry			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Helsingin yliopiston kirjasto, Helsingfors universitets bibliotek, Helsinki University Library			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 MITÄ ON SUORA TOIMINTA.....	5
2.1 Historiaa ja erontekoja	6
2.2 Suhde ja erot kansalaistottelemattomuuteen	11
2.3 Suoran toiminnan määritelmä tässä tutkielmassa.....	14
Määritelmä	16
Kamppailun oikeudenmukaisuus	18
2.4 Kysymys väkivallasta.....	21
3 SUORAN TOIMINNAN OIKEUTUS	25
3.1 Peter Singerin preferenssiutilitarismi	26
3.2 Utilitarismista yleisesti.....	30
3.3 Utilitarismin keskeisiä haasteita	34
3.4 Prefiguraatio ja anarkistinen etiikka.....	36
3.5 Keneltä vaatimisen ero	39
4 SUORAN TOIMINNAN KRITIIKKIÄ	41
4.1 Kritiikin kulttuurisia ja poliittisia taustoja	41
4.2 Yhteiskunta- ja moraalifilosofinen suoran toiminnan kritiikki	42
4.3 Vastauksia ja pohdintaa kritiikkiin.....	44
5 POLIITTISET TEOT	47
5.1 Tuotantoeläimen oikeus vapauteen ja elämään	47
5.2 Etsimässä suojaa ja vapaata tilaa	52
6 LOPUKSI.....	55
KIRJALLISUUS	58

1 JOHDANTO

Tässä tutkielmassa tarkastellaan suoran toiminnan oikeutusta poliittisen protestin, toiminnan muotona. Keskityn tarkastelemaan oikeutusta moraalifilosofisena dilemmana, päänäkökulmanani preferenssiutilitarismi tekoutilitarismien muotona. Tämä näkökulma mahdollistaa toimijan politiikkaan sidotun moraalinäkömyksen analyysin. Suoralla toiminnalla – sellaisena kuin se on historiallis-poliittisesti määrittynyt ja määritelty – on tässä tutkielmassa esiteltävä utilitaristinen perustelu, jonka lisäksi käsittelen osana oikeutusta toiminnan sisäiseen anarkistiseen filosofiaan perustuvaa prefiguratiivista etiikkaa, joka määrittää yksittäisten toimien oikeutuksen tekijälle.

Suoran toiminnan oikeutus muodostuu näin ollen yleisistä moraalista toimintaa koskevista periaatteista, joiden pohjaksi olen valinnut tavanomaisista poliittisen filosofian perusteista poiketen preferenssiutilitaristisen etiikan. Ihmisten poliittista toimintaa tarkastellaan yleensä nimenomaan osana kansalaisuutta, joka tässä valtioon liittyvänä ihmisen moraalisen toimijuuden määritelmänä jää toiminnan oikeutuksen ulkopuolelle. Esittelen lyhyesti myös yhteiskuntateoreettista keskustelua siitä, millä perustein kansalaisen on katsottu olevan velvollinen olemaan tottelevainen valtiota ja sen instituutioita (hallinto, oikeusjärjestelmä, poliisi) kohtaan – ja millä perustein ei. Tottelevaisuuden ja tottelemattomuuden ymmärtäminen yhteiskunnallisena ulottuvuutena on keskeinen, jotta voidaan ymmärtää, miksi esimerkiksi kansalaistottelemattomuus eroaa suorasta toiminnasta juuri siinä, että sille merkityksellinen asia on kysymys tottelevaisuudesta valtiolle. Suoralle toiminnalle tottelevaisuus on siinä mielessä yhdentekevää, että suoran toiminnan kohde on muualla kuin valtioinstituutiossa sinänsä.

Valitsin aiheen syistä, joista osa on teoreettisesti kiinnostavampia ja osa liittyy viime vuosien poliittiseen liikehdintään kiinnostavana ilmiönä. Ensinnäkin suoran toiminnan, kansalaistottelemattomuuden ja kansalaisten yleisen aktiivisuuden yli tavanomaisten äänestysdemokratiavaikutusmuotojen, on korostunut myös Suomessa viime vuosina. Ympäristöprotestin eri muodot, lakot, samoin kuin hyväntekeväisyyden monet muodot ovat lisääntyneet valtion ollessa yhä kyvyttömämpi tarjoamaan hyvinvointiyhteiskunnan minimisuoja ihmisille tai luonnolle. Näihin puutteisiin liittyvät erityisesti niin toiminnan muotoon sidonnaiset kuin yleisetkin perustelut suoralle toiminnalle: hyvä yhteiskunta muodostuu yleisesti hyväksi katsotuista asioista ja aina tietystä historiallisesta tilanteesta

ja paikassa niiden koetaan toteutuvan tai olevan toteutumatta, ja ihmiset tarttuvat näihin eri keinoin. Aihe on paitsi aikaan sidottu, myös vähän tutkittu sen oikeutusnäkökulmasta tai muistakaan näkökulmista Suomessa.

Kansalaistottelemattomuutta, joka siis on eri asia kuin suora toiminta, on tutkittu ja tarkasteltu laajasti kirjallisuudessa, myös erityisesti yhteiskuntafilosofiassa, usein jopa jalona yhteiskuntajärjestelmän parantamiseen tähtäävänä ihmisten uhrautuvana toimintana. Sen oikeutus on useimmiten asetettu 1900-luvun puolivälin jälkeisen poliittisen filosofian kehikoihin, joihin vaikuttivat ymmärrettävästi useilla alkuperäisillä kirjoittajilla toisen maailmansodan kokemukset.

Suora toiminta ja sen eettinen ja yhteiskuntafilosofinen oikeutus sen sijaan on jäänyt lähes kokonaan kattamatta kirjallisuudessa. Joitakin merkkejä filosofisesta kiinnostuksesta aiheeseen alkaa hiljalleen näkyä. Ehkäpä suora toiminta, jossa alistetut etsivät itselleen ja elinympäristölleen oikeutta, on näyttäytynyt yhteiskunnallisesti vähäisempänä ja merkityksettömämpänä pienten, ehkäpä epäsosiaalisten ryhmien, rähinöintinä verrattuna taidokkaiden kirjoittajien kuvaamiin hurmoksellisiin ja aina julkisiin kansalaistottelemattomuusaktioihin, jossa valtion voimankäytölle käännetään aina toinen poski.

Ihmisten eri muotoisten vapaaehtoisten poliittisten toimien yleistyessä niitä myös kritisoidaan enemmän. Valtiojärjestelmämme perustuu yhteiskuntasopimukselle, jossa kansalaisen tehtävä on äänestää valtaan poliitikot, jotka tekevät päätökset, joita virkamiehet toteuttavat. Tätä järjestelmää on tapana ollut kritisoida liberaaliin yhteiskuntakäsitykseen sopivilla tavoilla, joihin kansalaistottelemattomuuskin perinteisesti kuuluu, vaikka sillä onkin oikeudellisia seuraamuksia, jotka toimijat tuntevat etukäteen. Parlamentti ja virkakoneistot eivät kuitenkaan toimi tyhjiössä vaan niiden toimitettaviksi tulee asioita nimenomaan ympäröivästä yhteiskunnasta. Äänestäminen on yhdenlainen toimi, jolla osoitetaan mihin suuntaan itse toivoisi maan suurin piirtein menevän seuraavan hallituskauden aikana. Se ei kuitenkaan kerro mitään äänestäjälle tärkeistä asioista tai niiden sisällöstä tai siitä mitä tarkempia asioita äänestäjä toivoisi vaikka otsikon ”terveydenhuolto” alla tehtävän, vaan ehkä ainoastaan viitteellisen suunnan arvostuksista. Minkäänlaista pilliinpuhallusmekanismia järjestelmässä itsessään ei ole.

Käyn ensin läpi, mitä suoralla toiminnalla tarkoitetaan ja mikä on sen merkitys historiassa ja muiden kansalaisten vaikutusmuotojen joukossa. Tämän jälkeen tarkastelen suoran toiminnan oikeutusta utilitaristisesta ja prefiguratiivisen etiikan näkökulmasta. Pohdin myös, millaisen toiminnan annettu oikeutusmahdollisuus rajaa ulkopuolelleen. Lopuksi teen huomioita utilitarismin puutteista oikeutuskehikkona sekä siitä, millaisia eettisiä eroja suoran toiminnan etiikka tekee muihin yhteiskuntanäkemyksiin. Jatkan tarkastelemalla lyhyesti mahdollisia kriittisiä eettisiä ja yhteiskuntafilosofisia näkökulmia suoraan toimintaan. Lopuksi esitän kaksi konstruoitua esimerkkiä suorasta toiminnasta ja kyseisen toiminnan oikeutuksesta yhteiskunnallisessa kontekstissaan. Käytetty kirjallisuus on pääasiallisesti utilitarismia käsittelevää ja kritisoivaa, jonka lisäksi olen aiheen selkeyden vuoksi ottanut mukaan jonkin verran yhteiskunta- ja poliittista filosofiaa, sekä temaattista kirjallisuutta aiheen oikeellisen esittelyn vuoksi. Tutkielman tuloksena esitän prefiguratiivisen utilitaristisen määritelmän ja oikeutuksen suoralle toiminnalle.

Koska suora toiminta yllämainitun mukaisesti liittyy aina toimijan yksilönä tai ryhmänä tekemiin eettisiin valintoihin, on suora toiminta moraalifilosofian piiriin kuuluva kysymys. Sen sijaan, että keskittyisin itse valtioon ja yleisiin anarkistis-moraalisiin perusteisiin vastustaa sitä, jätän sen toissijaiseksi ja keskityn pääasiassa toiminnan moraaliseen argumenttiin. Koska suora toiminta kuitenkin määritelmällisesti aina liittyy johonkin yhteiskunnalliseen epäkohtaan suoraan, vaatii se perusteluikseen myös yhteiskunnallisia eli poliittisia argumentteja, joita on aiemmin käsitelty pääasiassa liberaalidemokratian ideaalin viitekehyksessä eli kansalaisuuden ja vapauden näkökulmasta. Vaikka suoran toiminnan yhteiskuntateoreettisessa viitekehyksessä kritisoidaan myös liberaalidemokraattisia järjestelmiä, otan kuitenkin tässä tutkielmassa annettuna ihmisen lähtökohtaisen oikeuden toimia harkitun moraalinsa mukaisesti, oli toiminta sitten millä tahansa tapaa kriittinen myös itse järjestelmää kohtaan.

Työssä käyttämäni lyhyet esimerkit havainnollistavat keskustelemani toiminnan muotoja, joiden oikeutus on aina sidoksissa juuri nimenomaiseen poliittiseen kysymykseen. Kaksi pääesimerkkiä tulevat mahdollisimman erilaisista teemoista. Esittelen nämä niin, että lukija voi tarttua niissä piileviin erilaisiin eettisiin kysymyksiin myös utilitaristisen oikeutuksen ulkopuolella, joka on välttämättä rajattu näkökulma monimutkaiseen poliittiseen ja sosiaaliseen toimintamuotoon.

Mainitsen useissa kohdin myös muita esimerkkejä siitä mitä kaikkea suora toiminta voi olla ja mitä se ei ole, osoittaakseni oikeutuksen moniulotteisuuden sekä näyttääkseni miten erilaisista lähtökohdista protesteja ja toimintaa voidaan oikeuttaa. Tutkielman väite siis kulkee ikään kuin vastapäivään tekstin kanssa: suoran toiminnan toimija tunnistaa eettisen epäoikeudenmukaisuuden, jossa saavutettava hyvä piilee (seuraus), ja valitsee sitten toimintamuotonsa (yleinen käsitys ja tarve tavoitella hyvää). Tutkielma kuuluu soveltavan etiikan ja filosofian alueeseen.

2 MITÄ ON SUORA TOIMINTA

Jos vastaantulijalta kysyisi, mitä suora toiminta tarkoittaa, hän vastaisi todennäköisesti viittaamalla anarkisteihin itsenäisyyspäivänä, kenties Pyhäjoen Fennovoiman vastaiseen protestileiriin muutaman vuoden takaa. Jos häneltä kysyisi, mitä mieltä hän on suorasta toiminnasta, vastauksessa todennäköisesti kuvailtaisiin negatiivisia tunteita jotakin hänen paheksumaansa kohtaan. Yleinen käsitys suorasta toiminnasta on, että se on päämäärätöntä huliganismia; kunniallisten yrittäjien ikkunoiden rikkomista tai mielenosoituksia, joihin osallistuu ihmisiä, joilla ei ole parempaakaan tekemistä.

Mediassa suora toiminta näyttäytyykin joko mellakkaa lähentelevinä mielenosoituskuvina, rikkoutuneina ikkunoina – tai osuvimmillaan vaikkapa turkistarha-aktivistien kaltoin kohdelluista eläimistä ottamien kuvien kautta. Sanamuodot joka tapauksessa ovat tuomitsevia. Lähes jokaisen suoran toiminnan tempauksen yhteydessä jokin taho esittää argumentin ”asiaan olisi pitänyt puuttua laillisia teitä”. Jäljempänä tartun näihin arkisista uskomuksista peräisin oleviin näkemyksiin erikseen, koska suora toiminta ei itseasiassa edes määritelmällisesti vaadi lain rikkomista. Suoran toiminnan keskiössä onkin juuri suoruu – teon kautta suoraan osoitettu vaatimus. Suoran toiminnan piirissä vaalittu kunnioitus taktiikoiden monimuotoisuutta kohtaan on myös vastaus ja kritiikki poliittisten epäoikeudenmukaisuuksien monimuotoisuuteen.

Laillisissa, yhteiskunnallisesti soveliaissa teissä ja niiden rajoitteissa juuri piileekin suoran toiminnan sydän, jota arkikäsite ei useinkaan tavoita varsinkaan eettisiä tai poliittisia perusteita ajatellen. Suora toiminta kohdistetaan politiikkoihin, organisaatioihin tai muuhun toimintaan, jonka koetaan olevan moraalisesti ja poliittisesti kestämatöntä – vaikka se olisikin teknisesti laillista. Suoraa toimintaa voidaan tietenkin kohdistaa myös jo lähtökohtaisesti laittomaan, moraalittomaan toimintaan.

Tässä tutkielmassa käsittelen suoraa toimintaa yhteiskunnallisen protestin muotona ja myös anarkistifilosofisesta näkökulmasta, jossa suoraa toimintaa tarkastellaan nimenomaan moraalisesti paitsi oikeutettuna mutta myös välttämättömänä yhteiskunnallisen vaikuttamisen keinona. Aloitan tarkastelemalla suoraa toimintaa sen historiallisessa kontekstissa.

2.1 Historiaa ja erontekoja

Suoran toiminnan määritelmällinen historia on tiiviissä yhteydessä anarkistien, erityisesti ranskalaisten syndikalistien, historiassa valitsemiin toiminnan muotoihin ja anarkistien valitsemaan sanastoon, ja nykyisin tietenkin valintaan puhua nimenomaan suorasta toiminnasta. Suoraa toimintaa tekevät eivät tietenkään aina julistaudu anarkisteiksi ja olennaista onkin, että toiminnan muoto liittyy nimenomaan suoraan korjattavaksi toivottavaan asiaan, kuten asunnottomuus ja siitä seuraava slummien synty ja talojen valtaaminen asuinkäyttöön. Suoran toiminnan toimijan ei siis tarvitse olla anarkisti, vaan toiminnan *perusteet* ja *muoto* ovat oleellisia. Se, että avoimesti suoran toiminnan aktivistit usein ovat anarkisteja, liittyy myös ennemminkin anarkistiseen oikeudenmukaisuuskäsitykseen ja historiaan, josta toiminnan sisäinen etiikka ja muodot juontavat. (Esim. Gordon 2018; Williams 2017: 122-123.) Se, että anarkistit ja anarkistinen toiminta ovat usein jääneet akateemisen tutkimuksen ulkopuolelle, liittyy enemmän tutkijoiden valintoihin kuin siihen, ettei anarkisteja tai anarkistista yhteiskunnallista toimintaa olisi (Williams 2017: x-xiii).

Anarkismin teoreetikot katsovat suoran toiminnan kuuluvan anarkismin näkyviin ilmenemismuotoihin. Se edustaa poliittista toimintaa ohi virallisen politiikan, eliittien tai muiden valtiollisten toimijoiden. Prefiguratiivinen toiminta, jossa tavoitteena ei ole odottaa epäkohtien korjaamista välillisesti muiden avulla, ohittaa kokonaan esimerkiksi äänestysjärjestelmät toimivana poliittisen osallistumisen strategiana. Suora toiminta on yhtä lailla yksittäisiä toimia kuin kokonaisten vastainstituutioiden luomistakin eli antiautoritäärisyys kulkee läpi kaikkien suoran toiminnan taktiikoiden ja käytäntöjen. Suoran toiminnan anarkistit ovat myös aina antirasistisia, antikapitalistisia, antipatriarkalisia, antikolonialistisia ja vastaan valtiota ja sen väkivaltakoneistoa. (Esim. Williams 2018; Graeber 2009.) Vaikka näyttääkin ehkä siltä, että suora toiminta on aina jotakin vastaan, anti-määrittelyt itseasiassa ovat vain toinen puoli anarkistisesta etiikasta, jossa ihmiset, yhteisöt ja luonto ovat keskiössä ja niitä tulee puolustaa.

Suoran toiminnan esimerkkejä tai esimerkkejä toiminnasta, jossa suora toiminta on ollut yhtenä keskeisenä keinona, löytyy niin kansallisen tason vastarinnasta kuin pienempimuotoisesta ihmisen tai muiden eläinten arkielämää koskettavista protestin muodoista. Esimerkit osoittavat miten monipuolista toiminta taktiikoiltaan ja teemoiltaan nyt ja historiassa on ollut. Vuoden 2011 Arabikevät lienee viime aikojen tunnetuimpia

esimerkkejä laajamittaisista protesteista. Ensimmäisenä Tunisian kansa kävi kokemaansa valtiollista epäoikeudenmukaisuutta vastaan. Tästä syntyi myös vallankumouksellisia liikkeitä muissa arabimaissa, joissa kuitenkin ainakin Irakin ja Bahrainin tapauksessa protestit päättyivät sittemmin valtion väkivaltaan. Syyria ja Libya ajautuivat sisällissotiin, joista ensimmäinen on edelleen käynnissä ja uhriluvut ovat mittavia. Egypti päätyi sotilasdiktatuuriksi. (Ks. esim. Van de Sande 2013.)

Arabikevään kaltaiset suuret kansannousut epäoikeudenmukaisuutta, korruptiota, eriarvoisuutta ja diktatorisia johtajuuksia vastaan ovat selkeimpiä esimerkkejä myös siitä, miten valtiot ovat valmiita käyttämään väkivaltaa jopa demokratiapyrkimyksiä vastaan. Samaa väkivaltakoneistoa käytetään myös pienemmissä protesteissa, joiden katsotaan uhkaavan tavalla tai toisella jotakin valtion sillä hetkellä määrittelemää hyvää oli se miten mielivaltainen tahansa. Arabikeväässä valtioiden selkeänä prioriteettina oli valta ja yksityiset rikkaudet. Samaa yksityisomaisuuden turvaa, joka menee elämän edelle, ilmenee myös pienemmissä protesteissa ja suorassa toiminnassa, jolla on ainakin hahmotettavissa olevia negatiivisia vaikutuksia johonkin jonkin yksityisomaisuudeksi määriteltyn, kuten jäljempänä keskusteltavissa talonvaltausten tapauksissa. Myös esimerkiksi Berliinin muurin murtumista voi tarkastella jossain määrin suorana toimintana.

Opiskelijat ovat jo vuosikymmeniä vallanneet tai pysäyttäneet omia koulujaan protesteiksi leikkauksia ja muita opiskeluolosuhteiden huononnuksia vastaan. Näitä on tapahtunut yhtä lailla Etelä-Amerikassa, Euroopassa kuin USA:ssakin, jossa opiskelijat usein myös maksavat mittavia summia opiskelustaan. 1900-luvun alun suffragetit eli naisasia-aktivistit käyttivät suoran toiminnan keinoja osana kampanjaansa yhtäläisistä oikeuksista miesten kanssa. Lakkoja eli työstä poisjäämistä on käytetty tuotantolaitosten ja muiden työpaikkojen pysäyttämiseen, jotta työoloja ei ylhäältä käsin voitaisi huonontaa tai jotta saataisiin kiinnitettyä huomiota työelämän epätasa-arvoon, kuten Islannin naiset tekivät saavuttaakseen palkkatasa-arvon ja tasa-arvon muutoinkin yhteiskunnassa. Suomessa lakot ovat olleet keskeinen osa taistelussa kahdeksan tunnin työpäivästä ja työviikon pituudesta, lomista, irtisanomiseen liittyvästä suojasta ja lukuisista muista nykyään itsestään selvinä pidetyistä hyvinvointivaltion työntekijöiden perusoikeuksista.

Rosa Parks oli vuonna 1955 aloittamassa rotusorron vastaista taistelua istumalla bussissa ”valkoisten paikalle” ja kieltäytymällä siirtymästä. Nykyisin pidämme USA:n

lähihistorian rotuerottelun koko elämään vaikuttavia syrjiviä käytäntöjä yksinkertaisesti vääryytenä. Parksien kaltaiset toimijat osoittivat yksinkertaisilla toimilla *suoraan* vääryyden materialisoitumisen. 1871 Pariisin työläiset nousivat kapimaan työoikeuksien puolesta ja valtasivat kaupungin saadakseen edistettyä kahdeksantuntista työpäivää ja muita työoikeusasioita sekä puuttuakseen myös kaupungin yleiseen tilaan. Niin rotusortoa vastaan taistelevat kuin Pariisin kommuunikin kohtasivat valtion väkivaltaa tai ainakin valtion silmien sulkemisella hyväksyttyä väkivaltaa. Alkuperäiskansat useilla mantereilla joutuvat yhä edelleen puolustamaan oikeuttaan elintilaan myös suoran toiminnan keinoin.

Erityisesti Isossa-Britanniassa, mutta myös muissa ydinasemaissa, varsinkin naiset ryhtyivät 1970-luvulla laajasti vastustamaan ydinaseita pyrkimällä tukikohtiin ja jäämällä niiden läheisyyteen tarkkailemaan toimintaa vastustaakseen ydinaseita. Ydinaseiden ja ydinvoiman vastustamisen suoran toiminnan toimet noilta ajoilta ovatkin haitalliseen moderniin teollisuuteen kohdistuvan suoran toiminnan protestin esikuvia, vaikka liikettä halutaankin pitää usein vain kansalaistottelemattomana.

Suomessa suoraa toimintaa on viime vuosina käytetty muun muassa ympäristökamppailuissa ydinvoimaa ja kaivosteollisuutta vastaan. Lisäksi esimerkiksi uusnatsijärjestöjen tapahtumia on pyritty häiritsemään ja siivoamaan rasistista symboliikkaa pois katukuvasta. Sitten poliisi ja oikeuslaitos ovat myös yrittäneet reagoida sortoa ja väkivaltaa ihannoivien liikkeiden nousuun. Muutamia vuosia sitten Helsingin yliopiston rakennuksia yritettiin vallata osana laajempaa koulutuspolitiikan kurjistamista kritisoivaa liikehdintää. Samoin taloja on vallattu eri puolilla Suomea pyrkimyksenä luoda vapaita tiloja erityisesti nuorille. Toimintaa, joka ei ole yleisesti tiedossa, on varmasti paljon enemmän.

Aatteellisen vakaumuksen perusteella toimiminen on ikään kuin suoraa toimintaa henkilön oman asian eteen, kuten aseistakieltäytymisen tapauksessa, jolloin konkreettisesti kieltäydytään sotimasta tai osallistumasta sotainstituution ylläpitoon. Vakaumuksellisia kysymyksiä ei kuitenkaan pidetä välttämättä *poliittisen toiminnan* eli protestoimisen, kansalaistottelemattomuuden tai suoran toiminnan muotoina, koska se liittyy nimenoman yksilön oikeuteen (Hölttä 2013: 139). Suomalaisen aseistakieltäytymisen historiaan voi tutustua Arndt Pekurisen teloitukseen johtaneesta taistelusta olla osallistumatta sotaan 1900-luvun alkupuoliskolla. Tietenkin on selvää, että

aseistakieltäytyjien liike ja rauhanliike tekevät myös yksilöä laajempaa työtä saman aatteen ja vakaumuksen ajamana sodan vastustamiseksi edelleen.

Kun turkisliikkeen tai perussuomalaisten vaalitoimiston ikkunan läpi lentää pyöräteline tai poliisiauto palaa jonkin protestin yhteydessä, toiminta tulkitaan usein sattumanvaraiseksi sabotaasiksi. Tulkinta sabotaasista voi olla oikea, mutta sattumanvaraisuus taas väärä. Sabotaasinkin historia on taistelussa työläisten oikeuksista. (Ks. myös Des Jardins 2001: 212.) Kun työkoneet pysäytetään, on selvää, että jonkun mielestä niiden ei tulisiakaan toimia. Palava poliisiauto on konkreettinen ja symbolinen ele valtiota ja sen väkivaltakoneistoa vastaan. Suoran toiminnan aktivistit pyrkivät tarvittaessa aktiivisesti viestimään näistä tavoitteista (eli jos ja kun itse kokevat viestinnän oleelliseksi), mutta koska aktivismin eri muodot ovat myös hyvin kulttuurisidonnaisia, niihin suhtaudutaan ja ne ymmärretään hyvin eri tavoin eri kulttuureissa.

Jotkut anarkistisesta perinteestä käsin suoraa toimintaa analysoivat haluavat erottaa suoran toiminnan joistakin muista anarkismin tai toiminnan muodoista. Esimerkkejä tällaisista ovat valtaapitäviin tai rikkaisiin ihmisiin kohdistuneisiin väkivaltaisiin tekoihin (”teon propaganda”) keskittyneestä insurrektionalismista ja tietenkin jo mainitusta kansalaistottelemattomuudesta. Suora toiminta alkuperäisimmässä muodossaan oli alkujaan ranskalaisten anarkosyndikalistien, eli työnväenaaatetta ajavien anarkistien, omiin kamppailuihinsa ja niiden tarpeisiin kehittämä toiminnan muoto. (Walter 2002: 87-89; Nettleau 1996: 274-275.)

Oikeustieteilijä Kalevi Hölttä (2013: 137-139) erottaa vielä *välittömän* ja *välillisen* suoran toiminnan, joista jälkimmäinen toimii painostuskeinona esimerkiksi häirinnän ja haitanteon kautta, mutta joka tapauksessa molemmat muodot voivat olla yhtä lailla laillisia tai laittomia. Kansalaistottelemattomuus on usein jälkimmäistä ja käytännössä aina laitonta määritelmällisesti. Siinä missä kansalaistottelemattomuus vaikkapa öljyteollisuuden ja sen mahdollistavien päästölakien tapauksessa voisi olla tietyn tyyppinen mielenosoitus, suoran toiminnan toimijat ehkä pyrkisivät valtaamaan jonkin tietyn tai monien yritysten öljynjalostamot ja pysäyttämään toiminnan. Ottaen huomioon, miten monella tavalla toimintaa on tähän mennessä määritelty, lienee syytä esittää yksinkertaistetusti protestien muotoja esimerkiksi juuri Hölttän kansalaistottelemattomuuden kuvauksen ja suoran toiminnan toimijoiden itsensä nimeämän suoruuden ulottuvuuden sekä lakiteknisen ulottuvuuden mukaisesti:

	Lakia rikkova	Lakia rikkomaton
Epäsuora Välillinen	Kansalaistottelemattomuus (Suora toiminta joissain muodoissaan)	Lailliset välilliset keinot, esim. mielenosoitukset, marssit, pamfletit
Suora Välitön	Suora toiminta	Suora toiminta

Taulukko 1. Välitön, välillinen, lakia rikkomaton ja rikkova toiminta.

Protestin muodot ovat moninaiset, vaikka moni ei kutsuisikaan toimintaansa protestoimiseksi. Lukuisat protestin muodot kuuluvatkin *epäsuoriin* toiminnan muotoihin, jotka myös pyrkivät epäkohtien korjaamiseen yhteiskunnassa. Kirjallisia ja suullisia kannanottoja, adresseja tai vaikka poliittissävytteisiä taidekappaleita tekevät eivät välttämättä sanoisi toimintaansa protestoimiseksi, mutta yhtä kaikki sekin on väkivallatonta toimintaa. Symboleiden käyttäminen on jonkin asian ajamista ja tästä ehkä tutuimpia useimmille ovat sateenkaaren värit Pride-viikolla, jolloin omia tai nykyään yhä useammin myös muiden seksuaali- ja sukupuoli oikeuksia puolustetaan myös symbolisesti muun ihmisoikeustyön rinnalla. Marssit ja mielenosoitukset ja muut kokoontumiset lienevät myös kaikille tuttuja ainakin lehdistä tai ehkä koulun historiankirjoista ja niitä järjestetään pienistä ja isoista asioista, laajasti ja niukasti hyväksytyistä.

Boikoteilla ja muulla kieltäytymisellä osoitetaan, että kyseisen instituution pitäisi tavalla tai toisella muuttaa toimintatapaansa. Lakot voivat olla paitsi suoraa, myös epäsuoraa toimintaa, esimerkiksi tukilakko tai vuokralakko. Kansalaistottelemattomuus eri muodoissaan aina vetelehtimisestä ja hidastelemisesta (tehtävän suorittaminen huonosti) blokkaukseen (esimerkiksi tien sulkeminen joukolla) ja kieltäytymisestä tottelemasta joitain lakeja, jolloin vaikutus on epäsuoraa, kun taas tiettyä moraalisesti tai muutoin vääräksi koettua lakia tottelematta jättäminen on suoraa. (Ks. esim. Sharp 2014.)

Ihmisten toiminnan, sellaisissa muodoissa kuin tässä esitetään, on syytä muistaa, että ihmisen toimintaan ja sen ymmärrykseen vaikuttavat suorat kokemukset verrattuna välilliseen tietoon. Siksi monen toiminnan erottaminen toisistaan ja niiden arvottaminen ajan kuluessa on vaikeaa, ja on hyvä tarkastella lähihistoriaa ja sen kokeneita. Ranskalainen Stéphane Hessel taisteli vastarinnassa natseja vastaan ja selvisi

keskityisleiriltä. 93-vuotiaana hän tarkasteli vastarintaa historian valossa: Hänen mukaansa jokainen on vastuussa muuttamaan epäoikeudenmukaista yhteiskuntaa paremmaksi ja nyky-yhteiskunnassakin on lukuisia syitä suuttumukselle, kuten syrjäytettyjen kohtelu ja kun epäoikeudenmukaisuus käy tarpeeksi suureksi (esimerkiksi miehitys), on jossakin kohden enää vaikeaa tuomita väkivaltaistakaan puolustautumista (Hessel 2011: 25-26, 31, 33-34). Vaikkemme useimmiten puhukaamme sodan taseisista vääryyksistä, on toimintaa aina tarkasteltava kontekstissaan.

2.2 Suhde ja erot kansalaistottelemattomuuteen

Kansalaistottelemattomuutta on teoretisoitu ja tutkittu merkittävästi enemmän kuin suoraa toimintaa, mikä liittyy siihen, että kansalaistottelemattomuuden oikeutukset ja muodot ovat jossakin määrin universaaleja, kun taas suora toiminta vaatii oikeutukseen paitsi yleisen oikeutuksen – kuten kansalaistottelemattomuus – myös itse teon muotoon liittyvän eettisen perustelun. Esimerkiksi ensimmäiseksi tottelemattomaksi tituleeratun, Henry David Thoreaun pohtimat perustelut kansalaistottelemattomuudelle ovat edelleen ajankohtaisia, vaikka ovat yli 170 vuotta vanhoja. Thoreau kannatti William Godwinin ajatusta siitä, että tasa-arvoinen yhteiskunta voisi toteutua vain mahdollisimman vähällä hallinnalla ja pakkovalalla ja jos hallinto kuitenkin toimii vastoin kansalaisten tahtoa ja etua, tulee kansalaisen ryhtyä toimiin (Thoreau 1986, erit. 15, 22-23.) Thoreau itse päätti olla muun muassa maksamatta veroja, koska hänen mielestään sota, johon niitä käytettiin, oli väärin. Lienee sanomattakin selvää, että Godwin ajatuksineen oli myös varhainen filosofisen anarkismin kehittäjä.

Kansalaistottelemattomuudesta filosofisia pro gradu -töitä on tehty ainakin Tampereen yliopistossa (Teppo Eskelinen, 2004) ja Helsingin yliopistossa (Jenni Müller, 2015). Näissä painotus on paljolti Rawlsin teorian lähtökohdissa ja siksikin olen valinnut omalle työlleni toisen, eli puolustan suoraa toimintaa, jonka erotan ilmiönä kansalaistottelemattomuudesta, paitsi historiallisesti myös Singerin ja Thoreaun alkuperäisen väitteen kautta.

Yleisin kansalaistottelemattomuuden muoto on väkivallaton kansalaistottelemattomuus, jossa ei vahingoiteta eläviä olentoja muttei myöskään omaisuutta tai tehdä vastarintaa poliisin kiinniottotilanteessa. Siitä, onko omaisuuden sabotointi ylipäätään väkivallaksi

katsottavaa toimintaa, on laaja erimielisyys, josta jäljempänä. Joka tapauksessa kyse on lain rikkomisesta, joten toiminta vaatii yhteiskunnallista oikeutusta. Kansalaistottelemattomuuden muodot myös muuttuvat ajassa ja konteksteissaan, joten keskityn tässä yleisiin kohtiin.

Matti Wiberg (1986) pitää oleellisena kansalaistottelemattomuuden määrittelyn ja oikeuttamisen erottamista. Kuten tässäkin tutkielmassa, tärkeää on ymmärtää, että tavoitteet ja keinot ovat eri asioita; lain noudattaminen tai sen noudattamatta jättäminen on vain yksi elementti toimimattomaksi koetun demokratian kritisoinnissa tai oikeuttamisessa. Oikeutukseen liittyvistä syistä on tärkeää erottaa erityisesti kansalaistottelemattomuus suorasta toiminnasta *käsitteellisesti* ja *toiminnan valittuna muotona*, vaikka ne eivät välttämättä olekaan toisiaan poissulkevia toiminnan muotoja jossakin tietyssä kamppailussa. Karkeasti ottaen niiden sisäiset oikeutusketjut itse toimijoille kuitenkin voivat olla erilaiset – kansalaistottelemattomuudessa ne liittyvät liberaaliin demokratiaan ja sen sisältöjen muuttamiseen (lait, järjestelmät) ja suorassa toiminnassa prefiguratiivisesti (sanakirjakäännös suomeksi viittaa ennakkointiin ja käytännössä tarkoittaa toiminnan ja tuloksen välitöntä tiedostettua yhteyttä) suoraan yksittäisiin epäkohtiin, joihin todennäköisesti on jo pyritty ja pyritään vaikuttamaan myös muilla keinoin kuten esimerkiksi asunnottomuuden tapauksessa.

Tietoisuus toiminnan luonteesta ja mahdollisista seurauksista ovat keskeisiä molemmille toimintatavoille. Vaikka toiminnalle olisi vahvat oikeudenmukaisuuteen perustuvat (*justice-based*) tai tarkoituksenmukaisuussyihin (*policy-based*) eli huonon politiikan muuttaminen, kuten vaikkapa ilmaisten vapaiden kaupunkitilojen katoamisen kritiikki, on toimijan ymmärrettävä, ettei oikeuslaitos katso asiaa välttämättä samalla tavalla suhteessa suoritettuun rikokseen, jos lain rikkominen on osa taktiikkaa. Väkivallan ollessa kyseessä, jotkut oikeustieteilijät tunnistavat senkin oikeutuksen itsepuolustuksen ja pakkotilan (tekijän on pakko toimia suojataksaan suurempaa etua kuin aiheutettu vahinko) edessä. (Hölttä 2013: 138-141.) Oikeustieteellinen näkemys suoran toiminnan ja kansalaistottelemattomuuden suhteesta näyttää olevan se, etteivät ne ole sama asia tai toistensa muotoja, vaikka voivatkin joskus käyttää toistensa taktiikoita, mutta tämä lienee myös lakitekninen seikka ja tässä tutkielmassa pitäydytään yhtä lailla siinä, että ne voivat limittyä, mutta eivät ole sama asia.

Kansalaistottelemattomuuteen myös liittyy olennaisesti (media)huomion saaminen itselle ja sitä kautta toivottavasti myös asialle, kun taas suorassa toiminnassa ei haeta samalla tavalla yleistä oikeutusta huomion ja sen kautta toivotun informaation leviämisen, vaikka itse moraalinen oikeutus asialle onkin keskeistä. Samalla kun kansalaistottelemattomuus voi saada näytöksellisiä ominaisuuksia huomion herättämiseksi itse asiaan tai ainakin sen ympäriltä, voi suora toiminta jäädä karuksi ja yksinäiseksi kamppailuksi. Suora toiminta voi olla samalla kansalaistottelemattomuutta, kun siinä rikotaan lakia ensisijaisen tavoitteen saavuttamiseksi ilman välttämätöntä mutta seuraavaa toissijaista julkisuustavoitetta, ja osana kansalaistottelemattomuutta voidaan käyttää suoran toiminnan keinoja esimerkiksi mielenosoituksen yhteydessä.

Yksinkertaistettuna, kansalaistottelemattomuutta on tarkasteltu kolmesta näkökulmasta ja oikeutuskehikosta, joista spirituaalinen liittyy vapauskamppailuihin, joista esimerkkeinä ovat Gandhin ja Martin Luther Kingin ajatukset ja aloittamat rauhanomaiset liikkeet, Rawlsin käsittelemä liberaali oikeutus, ja Hannah Arendtin ja Jürgen Habermasin demokratiateorioihin perustuva malli. (Cooke 2019: 590.) Nykyisin ehkä vähemmässä määrin puhutaan ensimmäisestä eli henkiseen voimaan perustuvasta kamppailusta lähtökohtana, koska se liittyi voimakkaasti erilaisiin jumaluskoihin, ja nykyisten tottelemattomien syyt ovat maallisempia.

Sen sijaan universaalit ihmisoikeudet ja vastaavat ehkä toimivat nykyisinkin kansalaistottelemattomien sisäisinä voimanlähteinä, oikeutuksena toimijoille itselleen. Joka tapauksessa, näistä yleisistä perusteista pelkästään suoran toiminnan valitseva ihminen tai joukko ei voi löytää yleistä tai välttämättä edes sisäistä oikeutustaan vaan toimijan pitää pohtia tekoaan myös sen sisäisten ominaisuuksien sekä oman valitun toimintamuodon kautta. Koska suora toiminta ei kuitenkaan ole demokratian puolustamista sisältä käsin, vaikka sen tavoitteet joskus voivatkin olla samat kuin joillakuilla kansalaistottelemattomilla, on olennaista pureutua suoran toiminnan monimuotoisiin taktiikoihin, poliittisiin kohteisiin sellaisinaan, moraalisen normatiivisen arvioinnin kohteina.

Nähdäkseni Lyons (1998: 32) puolustaa suoraviivaisinta ja eettisesti selkeintä perustelua sille, miksi kansalaistottelemattomuus itsessään ei tarvitse itseasiassa lainkaan moraalisia perusteluita. Nimittäin jos ihmisellä ei ole moraalista velvollisuutta noudattaa lakia (jos se esimerkiksi ei toteuta jotakin kansalaistottelemattomuuteen ryhtyvän tärkeäksi

katsomaa suojelutointa), ei hänen tarvitse myöskään esittää erillisiä moraalisia perusteluita tottelemattomuudelle. Moraalinen velvollisuus siihen katsotaan tällöin suuremmaksi kuin lainnoudattamiseen. Käytännössä tämä oikeutus myös usein katsotaan hyväksytyksi kunhan tarpeeksi moni jakaa toimijoiden ymmärryksen moraalisen velvoitteen suhteesta. Tämä perustelu liittyy useimmiten liberaalidemokraattisen valtion kontekstiin.

David Lefkowitzin mukaan juuri legitiimi liberaalidemokraattinen valtio on yhteensopiva kansalaistottelemattomuuden kanssa vaikka legitiimin valtion käsite sisältääkin lähtökohtaisen oletuksen, että kansalaisen on toteltava valtion lakia. Lefkowitzin mukaan lain kyseenalaistaminen, eli kansalaistottelemattomuus, on yhteensopivaa kun se tehdään julkisesti (Lefkowitz 2007: 203) – mikä tavanomaisesti kuuluukin kansalaistottelemattomuuden luonteeseen vaikka ei olekaan välttämätön edellytys sille. Tämä näkemys mukailee modernin poliittisen filosofian näkemystä, jota keskusteluissa usein edustavat esimerkiksi juuri Rawls, Habermas ja Arendt, joskin hieman eri kannoilta; ensimmäinen rajatummin kansalaistottelemattomuuteen liittyvin oikeuksin ja Arendt sekä Habermas emansipatorisemmasta näkökulmasta.

Oikeus- ja yhteiskuntatieteilijä Bernard E. Harcourt (2012) onkin ehdottanut toiminnan analysoimisen sanastoon lisättävän *poliittisen tottelemattomuuden* (*political disobedience*), koska yhä useammat laajempaakin oikeutusta nauttivat toimijat, kuten Occupy Wall Street, eivät enää kunnioita järjestelmää eivätkä pyri sitä korjaamaan kuten perinteiset kansalaistottelemattomat, joten poliittisten tottelemattomien tarkastelussa kansalaisuus (*civil*) käy merkityksettömäksi. (Harcourt 2012: 33-35.) Jotakuinkin tällaiseen analyttiseen kehikkoon suoran toiminnan voisi ehkä poliittisessa mielessä asettaa, mutta siltikin se vaatisi lähempää eettistä tarkastelua itse toiminnan suhteen, ei vain liikkeenä tai ryhmänä.

2.3 Suoran toiminnan määritelmä tässä tutkielmassa

Protesti on yläkäsite kaikelle poliittiselle kantaaottavalle toiminnalle, oli se sitten kirjelmointia viranomaistaholle, mielenosoituksia, kansalaistottelemattomuutta tai suoraa toimintaa. Protestissa voi myös yhdistyä erilaisia toimintamuotoja kuten mielenosoituksia, pamfletteja (nykyisin ehkä useammin sosiaalisessa mediassa julkaistuja kannanottoja), ja tietenkin suoraa toimintaa ja kansalaistottelemattomuutta.

Myös yksittäinen mielenosoitus, pamfletti tai suoran toiminnan aktio on protesti. Protestit eivät ole monoliitteja vaan ikään kuin jatkuvasti avoinna uusille toimintatavoille ja ratkaisuille (Esim. Jasper 1998: 44, 64-67, 302-306.)

Osassa erityisesti vanhempaa kirjallisuutta myös puhutaan suorasta toiminnasta sekaisin kansalaistottelemattomuuden kanssa, joka saattaa liittyä siihen, että 1900-luvun puolivälin jälkeen nämä toiminnan muodot käytännössä kulkivat käsi kädessä ja niitä pyrittiin kirjallisuuden kautta levittämään ympäri maailman kansalaistoimintaryhmien tiedoksi, tarpeisiin ja käyttöön. Hyvänä esimerkkinä tästä on professori Bayn ja rauhan- ja ihmisoikeusaktivisti Walkerin yhdessä vuonna 1975 kirjoittama suoran toiminnan ja kansalaistottelemattomuuden poliittisen ja teoreettisen oikeutuksen sekä käsikirjamaisen oppaan yhdistelmä, jonka kaltaisia lienee kymmeniä eikä niiden kirjoittajia aina tiedetä. Näissä oppaissa ja toimintaa käsittelevissä pamfleteissa niin suoran toiminnan kuin kansalaistottelemattomuuden *yleiset poliittiset oikeutukset* toistuvat vuosikymmenestä toiseen ja ne ovat osa nykyisinkin toimivien suoran toiminnan liikkeiden ja kansalaistottelemattomuutta käyttävien tahojen keskeisiä perusteluja edistää oikeudenmukaisuutta yhteiskunnassa ja kansainvälisesti.

Suorassa toiminnassa toiminta kohdistuu *suoraan asiaan, jota halutaan muuttaa*, esimerkiksi pyrkimällä pysäyttämään teollinen toiminta, joka katsotaan haitalliseksi. Suora toiminta voi olla kansalaistottelematonta, muttei ole sitä välttämättä. Se voi olla passiivista tai aktiivista. Kansalaistottelemattomuudessa rikotaan lakia tarkoituksella eri tavoin; *suora tottelemattomuus* viittaa siihen, että rikotaan sitä lakia, jota halutaan muuttaa ja *epäsuora* siihen, että rikotaan jotakin muuta lakia tavoitteen saavuttamiseksi, yleisimpänä tunnettuna muotona, että laillinen mielenosoitus muuttuu esimerkiksi kadunvaltauksiksi.

Edellä erittelin (ks. taulukko 1) toiminnan muotoja niiden välittömyyden-välillisyyden (suora-epäsuora) ja lakia rikkovan-rikkomattomuuden suhteen. Koska kansalaistoimintaa ja protesteja käsittelevä kirjallisuus on varsin kirjavaa, lienee syytä vielä esittää myös aktiivisen ja passiivisen, sekä suoran ja epäsuoran toiminnan yhteydet ja erot yhtä lailla. Käytän tässä esimerkkejä selkeyden vuoksi:

	Passiivinen	Aktiivinen
Epäsuora	Jätän noudattamatta jotakin lakia (esim. verot), koska katson, että kansantalouden budjetissa on liian suuri osuus asevarusteluun.	Kirjelmöin päättäjille tai virkamiehille tai kirjoitan mielipidekirjoituksia huomaamistani lainsäädännön aukoista esimerkiksi ulkomaalaisten työntekijöiden työsuojelukysymyksissä.
Suora	Jätän virkamiehen tai vastaavan asemassa noudattamatta huonoksi kokemaani lakia tai siihen suoraan liittyviä, kuten samansukupuolisten avioliittoa koskevia, jota haluan tukea, koska katson kaikilla sukupuolilla ja seksuaalista suuntautumista edustavilla olevan yhtäläinen oikeus perheeseen ja rakkauteen lain ja/tai (mahdollisesti edustamani) kirkon silmissä.	Kerään luvatta ja paljastan aineistoa työnantajani tekemistä huijauksista luomuaineesien käytössä lasten valmisruuissa, koska katson, ettei työnantajallani ole oikeutta myydä korkeampaan hintaan tai lainkaan luomuksi väittämäänsä ruokaa vähittäiskaupalle ja siten huijata myös kuluttajia.

Taulukko 2. Suora-epäsuora ja aktiivinen-passiivinen protesti.

Määritelmä

Yleisesti voidaan sanoa, että suora toiminta on toimintaa, jossa ihmiset tarttuvat *suoraan* asiaan, joka koskettaa toimijaa, monia muita ihmisiä tai ei-inhimillisiä kysymyksiä kuten eläinten oikeuksia tai luonnon säilyttämistä. Tämä liittyy anarkistiseen, toimintaan liittyvään prefiguratiiviseen etiikkaan. Kuten useasti todettua, suora toiminta ei ole synonyymi useimmiten väkivallattomaksi julistautuvalle kansalaistottelemattomuudelle. Tärkein käsitteellinen ja analyttinen ero on suoran toiminnan prefiguratiivisuudessa eli valittujen taktiikoiden pitää olla suorassa yhteydessä määriteltyihin tavoitteisiin kun taas kansalaistottelemattomuus on luonteeltaan lähinnä välillistä vaikuttamista (Franks 2003: 18). Tämä ei kuitenkaan sulje pois sitä, että suoralla toiminnalla *voi olla* välillisiäkin seurauksia ja hyötyjä, jotka toteuttavat tavoitetta vaikkakin toisella tapaa.

Suora tarkoittaa tässä siis konkreettisesti vastakohtaa välilliselle vaikuttamiselle kuten parlamentaariselle demokratialle tai useille mielenosoitusten muodoille, joissa asiasta

puhutaan esimerkiksi kaupungin kaduilla vaikka asian sisältö kuten eläinten oikeudet olisivat kaukana tuotantolaitoksissa ja yritysten pääkonttoreiden päätettävissä. Suoralla viitataan myös siihen, että toimijat eivät jää odottamaan esimerkiksi demokraattisen tai muun edustuskoneiston ratkaisevan asian. Monia koskettavalla taas tarkoitetaan sitä, että suora toiminta liittyy yleensä johonkin laajempaan yhteiseen asiaan eikä tästä näkökulmasta koskaan ole vain yksilön etujen ajamista. Yhteinen asia voi olla yhtä hyvin tietyn rajatun yhteisön (kylä, hallintoalue, tai vastaava) tai globaalin yhteisön jakama huoli kuten ilmastonmuutos, metsäkato tai pakolaisten kaltoinkohtelu.

Yleisesti olennaista suoran toiminnan määrittelyssä ovat ainakin seuraavat asiat, joista suuri osa esiintyy niin tutkimuskirjallisuudessa kuin toimijoiden omissa esityksissä aiheesta: Millaisesta toiminnasta on kyse (taktiikat ja metodit), ketkä tai millaiset ryhmät sitä tekevät, ja lopuksi joskin poliittisesti ja tekijöilleen moraalisesti tärkeimpänä (poliittiset) tavoitteet toiminnan taustalla. Näistä osa-alueista syntyvät myös tuonnempana esiteltävät poissulkevat, usein nimenomaan eettisiin lähtökohtiin liittyvät, määritelmät suoralle toiminnalle.

Suoran toiminnan valitseville keskeistä on taktiikoiden monimuotoisuuden kunnioitus, jossa ajatuksena on, että yhteisen hyvän päämäärän puolesta on soveliaista kamppailla monin keinoin. Menemättä tarkemmin liikkeiden dynamiikkoihin historiassa, ovat esimerkiksi ympäristö-, rotusyrjintä- ja naisten oikeuksien kamppailut hyviä esimerkkejä siitä, että yhteinen asia on tärkeämpi kuin luoda ongelmia siitä, kuka on oikeassa toiminnan muotojen suhteen. Tietenkään taktiikoiden monimuotoisuus ei ole aina helppoa toimijoille tai ristiriidatonta, ja yhteiskunnalliset, moraaliset tai vaikkapa paikkaan sidotut oikeutukset voivat vaihdella mittavasti.

Näen suoralla toiminnalla olevan viisi keskeistä elementtiä, jotka erottavat sen omanlaiseksi toimintatavakseen parlamentaarisen osallistumisen ulkopuolella. Ensinnä, suora toiminta ei luota välilliseen päätöksentekoon ja siitä seuraavaan toimintaan ja muutokseen vaan toiminta pyrkii suoraan vaikuttamiseen ja asian ratkaisuun ja mahdollinen symboliikka on toissijaista. Toisekseen suorassa toiminnassa voidaan hyväksyä lain rikkominen moraalisin periaattein, koska laki on hitaasti moraalista ymmärrystämme seuraava instituutio eikä näin ollen välttämättä vastaa kokemusta oikeudesta ja oikeudenmukaisuudesta. Kolmanneksi, suora toiminta voi sisältää materiaalisen omaisuuden tuhoamista siinä missä se nähdään asian kannalta

tarpeelliseksi, esimerkiksi symbolisista tai konkreettisista syistä. Symbolisen eleen esimerkkinä voi olla aiemmin mainittu poliisiauton polttaminen valtion väkivaltakoneiston vastustamisen elementtinä. Konkreettisesti taas esimerkiksi tuotantovälineiden tuhoaminen voi olla keinona orjuuttamista vastaan. Neljänneksi, suoraan toimintaan ryhdytään usein – joskaan ei aina – kun kaikki muut keinot tilanteen parantamiseksi on jo kokeiltu. Viidenneksi, suora toiminta voi olla väkivallatonta tai väkivaltaiseksi katsottua. Lähtökohtaisesti suorassa toiminnassa ei haluta vahingoittaa eläviä olentoja, mutta materiaallinen omaisuus on eri asia ja itsensä puolustaminen katsotaan oikeutetuksi, joskin esimerkiksi Suomen oikeusjärjestelmässä poliisin vastustaminen fyysisesti aiheuttaa mittavat oikeudelliset seuraukset käytännössä riippumatta siitä, miten oikein tai väärin poliisi toimi.

Kamppailun oikeudenmukaisuus

Toiminnan koko vaihtelee valtavasti ja vaikuttaa siihen, miten toimintaa myös eettisesti arvioidaan ja voidaan oikeuttaa. Esimerkiksi jonkin yhteisön toiminta oman lähialueensa luonnon suojelemiseksi ammentaa oikeutusta elinehtojen säilymisestä ja erityisistä luontopiirteistä. Sen sijaan vaikkapa Black Lives Matter yhdistää koko valtion tasolla rodullistettuja ihmisiä protestoimaan institutionaalista rasismia vastaan, jolloin voidaan puhua jo yleisistä ihmisoikeuksista ja tasa-arvon ihanteesta. Kaikenlaisia ryhmiä ja niiden toimintaa kuitenkin yhdistävät usein tietyt yleismaailmalliset arvot, joita tässä eritellään tavoitteena löytää yleismaailmallisia oikeutuksen perusteita suoralle toiminnalle tekoihin liittyvien lisäksi.

Suoran toiminnan historiaan liittyykin kaikissa sen erilaisissa perinteissä tietynlainen todellinen tai koettu pakko, lakiteknisestikin tunnistettu niin kutsuttu ”pakkotila”, jossa ihmisellä on moraalinen pakko toimia, eikä aikaa ole odotella hallituksen hyvántahtoisuutta tai yleisen mielipiteen muutosta. Suoran toiminnan toimija käytännössä siis *suojelee* tärkeitä, arvokkaita tai muita toivottavia intressejä utilitaristisin perustein. Laki jää sinänsä epäolennaiseksi, vaikka mahdolliset oikeudelliset seuraamukset ymmärretäänkin. Laki kun ei näissä tapauksissa ole toimijan näkökulmasta *riittävä moraalinen koodisto* epäoikeudenmukaisuuksien ratkaisuun. (Vrt. Turner 2010: 141-145.) Jos lakia rikotaan, se on käytännössä usein *kyseisten toimijoiden viimeinen mahdollinen käytettävissä oleva keino* joko pysäyttää epäeettiseksi katsottu toiminta tai saada esimerkiksi viranomaisten tai julkisuuden huomiota asialle. Toimija näkee siis

muut intressit kuin ”yhteiskuntarauhan” ja tottelevaisuuden keskeisemmäksi tai mahdollisesti näkee perimmäisen ongelman itse järjestelmässä, jota edustavat lait ja muut valtiolliset instituutiot.

Anarkisteilla toiminnan muoto yleisestikin on suorassa yhteydessä (prefiguraatio) ideologian yhteiskunnalliseen ymmärrykseen oikeudenmukaisuudesta ja anarkisteille vapaus ja tasa-arvo ovat yhtä (Walter 2002: 29). Tällaisesta yhteiskunnallisesta ajattelusta suoran toiminnan historiallinen alku juontaa juurensa; ikään kuin oikeuden ottamisesta omiin käsiin, mutta vain yhteisen hyvän lisäämiseksi ja epäoikeudenmukaisuuksien poistamiseksi, jotta kaikkien vapaus ja tasa-arvo voisivat yhtäläisesti toteutua, jos ja kun demokratia ei niitä takaa. 1900-luvulla toiminnan muodot sekoittuivat toimijoiden ja muiden puheessa joko tarkoituksellisesti tai tarkoituksettomasti. Toiminnan muodot toki käytännössäkin limittyvät, mutta esimerkiksi väkivallasta puhuttaessa on hyvä olla tarkkana, mistä itseasiassa on puhe. Tämä on erityisen oleellista pohdittaessa erilaisten toiminnan muotojen oikeutuksia.

Toiminnalla on myös aina jokin oikeudenmukaisuuden tai yhteisen hyvän lisäämiseen liittyvä vaikutin, vaikkei sitä ääneen lausuttaisikaan. Utilitarismin sisällä tavoiteltu hyvä, alun perin tietenkin *utiliteetti*, on määritelty ja nähty monin tavoin, joista tavanomaisin lienee hyöty määrällisenä suureena, sitten mielihyvä tai nautinto (*pleasure*), onnellisuus, preferenssi (joka kääntyy huonosti suomeksi) (esim. Häyry 1994: 55-64). Käytän yksinkertaisuuden vuoksi suomenkielistä sanaa *hyvä* kuvaamaan yksilöllistä ja yhteiskunnallista joukkoa tavoiteltua utiliteetteja, jotka eritellään aina kyseisessä toiminnassa kyseisten intressien perusteella. Koska utiliteetti ei käänny oikeellisella tavalla suomeksi eikä hyöty näytä kuvaavan eri utilitaristien utiliteettien kirjoa, valitsin ”hyvän”, koska sen alle on helpointa asettaa suoralla toiminnalla saavutettavien utiliteettien monet ilmentymät ja niitä tavoitellaan juuri erilaisten hyvyyksien vuoksi.

Toiminnan luonteeseen ei alun perin ole kuulunut väkivallattomuus, koska vanhat teoreetikot ja toimijat tarkastelivat väkivaltaa nimenomaan suhteessa yhteiskunnallisen konfliktin luonteeseen ja valtasuhteisiin; heikompi ei tule satuttaa, mutta esimerkiksi itsepuolustus valtion pakon ja alistamisen alla tulee olla hyväksyttyä tarvittavassa määrin. (Mm. Bay & Walker 1975: 15, 17-19.) Käsitykset toiminnan luonteesta ovat siis osittain muuttuneet samoin kuin kamppailujen sisältö ja muotokin – ja kuten muistakaan yhteiskunnallisista kysymyksistä, tästäkään ei varmasti koskaan ole ollut täyttä

yhteisymmärrystä eri toimijoiden kesken. Jotkin määritelmät ja perustelut kuitenkin pysyvät yli ajan ja kulttuurien ja tässä tutkielmassa on myös erikseen määritelty nykyiseen käyttöön sopivaa sanastoa.

Suoran toiminnan oikeutus on ensisijaisesti moraalifilosofinen ja toissijaisesti yhteiskuntafilosofinen kysymys, jota lähestyn tässä yleiseen hyvään pyrkimisen (utilitarismi) kautta, mutta myös itse valittuun tekoon liittyvä kysymys eikä kumpikaan yksin riitä tai oikeutus toimisi myös mittavan pahan oikeutuksena. Näin ollen suoran toiminnan oikeutusperusteet jakautuvat yleispäteviin sekä tilanteeseen liittyviin. Lisäksi suora toiminta on *aktiivista toimintaa*, vastakohtana passiiviselle toimimattomuudelle eli tekemättä jättämiselle. Passiivisella tottelevaisuudella käytännössä tarkoitetaan sitä, mitä kansalaiset yleensä tekevät, eli ei mitään. Passiivisen tottelevaisuuden olennaisin ominaisuus onkin se, että sillä voidaan oikeuttaa muiden, yleensä parlamentaarisen demokratian tai vastaavan hyväksytyn valtiojärjestelmän, tekoja. Toki osa näistä on hyviä kuten kaikille avoimen julkisen terveydenhuollon kehittäminen, mutta samalla mekanismilla esimerkiksi natsi-Saksa sai oikeutuksensa ja pystyi toimeenpanemaan Euroopan lähihistorian kammottavimman ihmistuhoprojektin. Valtion lisäksi esimerkiksi kristillinen kirkko kannustaa ihmisiä usein tämän tyyppiseen tottelevaisuuteen, jossa moraalisäännöt otetaan annettuina eikä niitä ole syytä kyseenalaistaa. Myös kirkon piiristä löytyy lukuisia vaikenemalla mahdollistettuja hirmutekoja, eikä edes kovin kaukaa historiasta.

Katsomme usein itsestään selväksi oikeudeksi puolustaa omia rajojamme, oli kyse sitten ruumiillisesta koskemattomuudesta tai omaisuudesta. Sen sijaan toiminta, joka tehdään ryhmässä vaikkapa vastaavien oikeuksien puolesta, nähdään päämäärättömänä mellakointina. Tämä ristiriita johtuu siitä, että yksityisten ja yhteisten oikeuksiemme hahmottaminen on hyvin erilaista, jälkimmäisten vaikeampaa. Ja kun ajattelemme toimintaa luonnon puolesta, meidän on entistä hankalampaa hahmottaa moraalista syytä toiminnalle johtuen länsimaisesta luontosuhteestamme, jossa me ihmiset olemme eri kuin luonto ympärillämme.

2.4 Kysymys väkivallasta

Kenties tavanomaisin suoran toiminnan, joskin myös kansalaistottelemattomuuden ja minkä tahansa mielenosoitusten kritiikki liittyy väitteeseen, ajatukseen tai kuvitelmaan väkivallasta, joten sitä lienee syytä käsitellä erikseen. Väkivallan käsite, muodot ja niihin liittyvät kiistat ovat myös osa toiminnan oikeutusta, koska usein näyttää siltä, että jo tavanomainen mielenosoitus häiritsee kuvitteellista tavallista kansalaista ja sellainen toiminta pitäisi kieltää, mutta hyvin harva kiinnittää huomioita tai tuomitsee päivittäin maailmassa tapahtuvan väkivallan. Väkivalta on vakava asia, mutta siitä pitäisi pystyä puhumaan myös henkilökohtaisen tuhtumuksen tuolla puolen ja asettamaan keskustelu asiansyhteyteen.

Suurin osa maailmassa tapahtuvasta väkivallasta on ”arkisesta” ja näin ollen poissa silmistämme, nimittäin kotiväkivaltaa. Sitä on niin paljon, että sille on omistettu oma tutkimusala ja tieteellinen lehtensä *Journal of Family Violence*. Suuren mittakaavan väkivalta taas tapahtuu valtioiden toimesta, joita tutkivat niin filosofia kuin politiikan tutkimuskin, johon Anthony Burken *Beyond security, ethics and violence – War against the other* (2007) on katsaus, jossa avataan myös tässä tutkielmassa mainittua oikeutetun sodan teoriaa.

Väkivallattomuuden ideaali, johon kuuluu myös niin sanotusti toisen posken kääntäminen ja materiaalisen omaisuuden kunnioittaminen väkivallattomuuden kohteena, juontaa ehkä tunnetuimmin Gandhin uskonnollisista väkivallattomuuden ajatuksista (joka sisältää itseasiassa kaksi ulottuvuutta: *satyagraha* eli väkivallaton toiminta, totuudessa pysyminen ja *ahimsa* eli väkivallan välttäminen), joihin kuului itse vastarintakampanjoiden lisäksi itsen henkinen kehittäminen ja sosiaaliset ohjelmat (Cornell 2011: 128-129; myös Gandhi 2003). Harvoin otetaan huomioon, että Gandhi kirjoitti ja toimi vain yhdestä positiosta eikä hänen edustamansa toiminta ole edes kansalaistottelemattomuuden ainut muoto. Gandhin käymää kamppailua kävivät myös lukuisat muut ryhmät ja ajoittain eri keinoin. Intian antikolonialistisessa ja vapausliikkeessä toimi myös anarkisteja (Acharya 2019). Lisäksi väkivallattomuus, sen muutos ja kontekstin muutos 1900-luvun alkupuolelta tähän päivään, ja siihen liittyvät kannanotot ovat paljon populaaristi tunnettuja laajempia (esim. Meckfessel 2016).

Koska kaikki suoraa toimintaa tarvitsevat liikkeet eivät kuitenkaan perustu samankaltaisiin karismaattisiin hahmoihin kuin tässäkin usein mainitut kansalaistottelemattomuuden ”suurmiehet” tai uskonnolliseen yhtenäisyyteen, väkivallattomuuden ideaalia on usein voitu toteuttaa huomattavasti rajatummin katsomalla, ettei esimerkiksi materiaalisella omaisuudella ole turvaa väkivallalta. Huomattavaa on myös, että historiassa ja edelleen saman asian puolesta voidaan käydä mitä erilaisempia kamppailuja yhtä aikaa. Naisten oikeuksista kirjoitettiin, kampanjoitiin, mutta myös tapeltiin verisesti, eikä työ monissa paikoin ole lähellekään valmis ja osassa maailmaa tilanne on edelleen järkyttävä.

Väkivaltaa ovat maailman sivu käyttäneet lukuisat hyväksytyt yhteiskuntaideologiat ja niitä edustaneet vallanpitäjät – esimerkiksi atomipommien pudottamisesta päättivät nykyisinkin ihaillun liberalismien edustajat. Tällä väkivallalla tarkoitetaan nimenomaan ihmisten satuttamista ja tappamista vapauden, demokratian ja milloin minkäkin nimissä sivistyneiksi valtioiksi itseään kutsuvien toimesta. Sen sijaan aktivismista puhuttaessa joudutaan lähes absurdisti kinaamaan siitä onko pienimuotoinenkin omaisuuden vahingoittaminen väkivaltaa ja antaako se poliisille oikeuden voimankäytön eli väkivallan koventamiseen (*repressio*). (Dupuis-Déri 2013: 52-54.)

Sabotaasi taas toiminnan muotona on omanlaisensa kysymys, eikä kaikki sabotaasi ole edes samanlaista. Esimerkiksi 18.10.2020 Yle julkaisi jutun ”Mikasta”, joka vapaa-ajallaan kulkee ympäri Oulua peittämässä spraymaalilla hakaristejä, joita joku muu on maalannut. ”Mika” kommentoi toimintaansa sanomalla ” Koen, että minulla on henkilökohtainen moraalinen vastuu toimia.” Hänen mielestään hakaristimaalaukset hyväksymällä hyväksytään myös äärioikeiston nousua ja hän onkin ilmoittanut hakaristeista, joita ei kuitenkaan puhdisteta pois. Lain mukaan ”Mika” tekee maalatessaan myös rikoksen omaisuutta kohtaan, sabotaasia. Esimerkiksi ympäristötoiminnassa, jossa sabotaasia tai häirintää on käytetty, ovat toimijat usein pidättäytyneet ihmisten vahingoittamisesta, kun toisaalta valtion reaktio on voinut olla hyvinkin väkivaltainen omaisuutta vahingoittavia kohtaan (esim. Des Jardins 2001: 211-212).

Sabotaasia voi siis perustella monella tavalla, joista osa tuntuu jokaisesta reilulta ja oikeutetulta ja jos kohde vain on oikea: Kukapa ei olisi koulussa piirtänyt tussitauluun ei-vesiliukoisella tussilla kostoksi yhteiskunnalle jouduttuaan vaikkapa epäreilusti jälki-istuntoon? Sabotaasi perusteltuna kuten itsepuolustuskaan ei myöskään ole tämän

tutkielman viitekehyksessä edes väkivaltaa. Kansantaloudellisesta näkökulmasta sabotaasi itseasiassa on jopa positiivinen asia vallitsevan taloustieteen silmissä samoin kuin sodat ja asevarustelu; taloudellinen toimeliaisuus vaikuttaa positiivisesti bruttokansantuotteeseen eikä tekemisen sisällöllä ole väliä, kunhan raha liikkuu. Utilitarismia maksimoinnin näkökulmasta löyhästi tulkitseva ei erottaisi tällaista muista toimeliaisuuden tilastoista. Lisäksi voisi ajatella, että jos viimeinen keino estää rattijuoppoa ajamasta olisi renkaan rikkominen, olisiko se oikein? Miksi ei siis metsätyökoneen tekeminen toimintakyvyttömäksi ole oikeutettu toimi, jos muutoin seurauksena on alueen viimeisen metsän tuhoutuminen?

Olisikin ehkä selkeintä tehdä ero ihmisten satuttamisen ja tavaroiden rikkomisen välille, sekä väkivallan ja itsepuolustuksen välille. Yksilön, varsinkin alistetun ja puolustusasemassa olevan yksilön voimankäyttöä voisi myös analysoida poliittisen filosofian etuoikeuksien teorioiden kautta: Kuka kukakin on vaatimaan, että väkivaltaa kokevan on syytä kääntää toinen poski? On myös huomattava, etteivät monetkaan väkivallattomuutta ajaneet ole sinänsä vastustaneet esimerkiksi muiden tekemää sabotaasia tai sitä, että heidän ajamaansa asiaa olisi edistetty toisenlaisilla taktiikoilla. Niin kauan kuin sorrosta vapautuminen on sorrosta vapautumista, se on itsepuolustusta. Kun se muuttuu voimankäytöksi heikompia kohtaan, on kyse vahvemman vallasta ja sen väärinkäytöstä. *Etuoikeuksien turvaaminen* on eri kysymys kuin oikeuksien turvaaminen, eikä näiden oikeutuksia tule sekoittaa.

Itsepuolustus on siis tässä tutkielmassa katsottu kuuluvan väkivallan ulkopuolelle. Itsen ja heikompien puolustaminen myös voimakeinoin (pahoinpitelyltä tai sen institutionaaliselta legitimoinnilta esimerkiksi) on lähtökohtaisesti oikeutettua tarvittavassa määrin samoin kuin voi ajatella esimerkiksi puolustussodan olevan oikeutettua oman yhteisön koskemattomuuden takaamiseksi. Itsepuolustuksen oikeutus sinänsä ei kuitenkaan kuulu tämän tutkielman piiriin vaikka esimerkiksi kotiväkivalta, poliisin (muihinkin kuin aktivisteihin) kohdistama väkivalta, ja vaikkapa katuväkivalta ovat keskeisiä, kaikkia mahdollisesti joskus elämän aikana koskettavia kysymyksiä. Samoin valtiota tässäkin toimijana pohdittaessa voitaisiin analyttisesti tarttua valtion väkivaltamonopoliin, johon kuuluvat armeija ja poliisi, joilla on oikeus *demokraattisesti valittujen päättäjien* päätöksellä käyttää voimaa eli arkisemmin väkivaltaa tai aloittaa niin kutsuttuja oikeutettuja sotia, jotka mitä ilmeisimmin ovat väkivaltaa.

Terrorismia ei käsitellä tässä tutkielmassa, koska se pääasiassa nykyään kuuluu uskonnollissävyytteiseen tai uskonnolliseen ekstremismiin. Tietenkään ei ole syytä unohtaa myöskään vielä lähivuosikymmeninä toimineita poliittisia terroristiryhmiä, mutta niiden analyysi taas kuuluu poliittisten ideologioiden alaan. Muutoinkaan suurten joukkojen tappaminen pelon aiheuttamiseksi ei voi tulla oikeutetuksi kuten hyvään lopputulokseen pyrkivä suora toiminta. Lisäksi uskonnollinen terrorismi, jossa tappokäsky tulee jumalalta, ei ole lainkaan samanlainen moraalinen kysymys, kuin joiden parissa tavanomaisesti omaa ja muiden toimintaa tarkastellaan vaan vakava psykologinen, teologinen ja poliittinen kysymys. Terrorismi on myös enemmän sotaa kuin pyrkimystä ratkoa yhteiskunnan epäoikeudenmukaisuuksia. Myös mainitun ”oikeutetun sodan” teoria, tai sodan oikeuttaminen, on oma keskustelunsa (ks. Burke 2007). Ja väkivallattomuuden nimiin vannottaessa on muistettava, ettei ”vastapuoli” tai mikään muukaan puoli välttämättä jaa käsitystä ja perusteluista siitä, mikä on väkivallatonta missäkin tilanteessa tai yleisesti.

Ennen lisäkysymyksiä suoran toiminnan aktivistien väkivallanteoista on syytä listata nuo väkivaltaiset teot, jotta niitä ja niiden etiikkaa voidaan pohtia suhteessa asiayhteyteen. Tässä yhteydessä olisi myös hyvä samalla listata tavallisen äänestäjän tilastoissakin näkyvät väkivallanteot ja pohtia niiden oikeutusta sekä laskea liberaalien valtioiden aloittamien sotien uhrin. Tietenkään en halua sanoa, että erilaiset väkivallan muodot olisivat jotenkin asetettavissa paremmuusjärjestykseen. Väkivalta sinänsä on aina väärin. Olennaista tässä on se, miten moraalinen katse nimenomaan pitäisi suunnata, ei poistamista moraalisia kysymyksiä herättävästä vaan kohdentaa useamminkin väkivaltaan.

3 SUORAN TOIMINNAN OIKEUTUS

Tässä luvussa keskityn väitteeseen, että jos kaikkien intressit pyritään ottamaan yhtäläisesti huomioon ja arvioimaan niitä tasa-arvoisesti moraalisen päätöksen tekemiseksi toiminnan suhteen, voidaan löytää moraalisia perusteluita suoran toiminnan oikeuttamiseksi tietyissä poliittisissa tilanteissa. Tämä oikeutus jakautuu yleisiin utilitaristisiin perusteluihin preferenssiutilitarismin näkökulmasta, tekoutilataristisiin näkökulmiin ja lopulta, anarkistiseen ajatteluun sisänrakennettuun etiikkaan ja toiminnan prefiguratiivisuuteen. Edellä olen keskustellut demokratiasta ja sen kritiikistä toiminnan näkökulmasta. Katson tämän liberaalidemokraattisen kehityksen kuitenkin olevan sellainen, joka on otettava annettuna ja jonka syvällisempi kritiikki kuuluu poliittisen ja yhteiskuntafilosofian piiriin. Tarkastelen myös lyhyesti joitain keskeisiä utilitarismin kritiikkejä. Suoran toiminnan kritiikin tulokulmia käsittelem seuraavassa luvussa erikseen, koska ne voivat olla myös riippumattomia tässä esitetystä utilitarismiin nojaavasta oikeutuksesta.

Suora toiminta on kohteeltaan suoraa, mutta myös sen moraalinen ja poliittinen oikeutus ovat suoria. Tämän tyyppinen oikeutus ammentaa anarkistisesta valtiovallan vastustamisen perinteestä ja sen mukaisesta toiminnasta (vrt. Thoreau). Näin ollen suora toiminta onkin usein seurausta siitä, että anarkistisen yhteiskunnanäkemyksen jakavat ihmiset alkavat toimia tiettyä vääräksi koettua järjestelyä vastaan (esimerkiksi työoikeudet) tai koettua valtion epäonnistumista vastaan (luonnon tuhoamisen mahdollistava laki).

Utilitaristinen oikeutus sopii myös yhteen sen kanssa, että useat suoran toiminnan arkijärkiset perustelut ovat samansuuntaisia, myös altruistisia ja emansipatorisia, joka ilmenee yksittäisissä esimerkin omaisesti esitetyistä tilanteista. Kyseessä on suoran toiminnan aktivistin näkökulmasta *isomman tuhon estäminen pienemmällä*, eli esimerkiksi uusnatsismin vastustaminen, oman kylmettymisen estäminen, tai loputtoman kärsimyksen jatkumisen lopettaminen. Tähän ajatukseen perustuu tutkielman yleinen utilitaristinen suoran toiminnan puolustus, jossa seuraan lähinnä Peter Singerin esitykseen preferenssiutilitarismista. Toinen osa oikeutuksesta perustuu suoraan toimintaan sisänrakennettuun anarkistiseen prefiguratiiviseen etiikkaan.

3.1 Peter Singerin preferenssiutilitarismi

Peter Singer on ehkä tunnetuin utilitarismin nykypuolustaja, joka on ottanut vaikutteita toisilta utilitaristeilta, modernimmalta R.M. Harelta ja hedonistisen utilitarismin edustajalta Henry Sidgwickiltä, jonka hedonistisesta tulokulmasta Singer kuitenkin suurimmaksi osaksi luopui. Singer tuli 70-luvulla kuuluisaksi teoksellaan *Animal liberation: A new ethics for our treatment of animals* (suom. *Oikeutta eläimille: Eläinten vapautuksen filosofiaa*, käännös julkaistu ensimmäisen kerran 1990), jossa hän argumentoi eläinten toisenlaisen kohtelun puolesta vetoamalla siihen, että niiden intresseissä ja preferensseissä on muita asioita kuin ihmisten tuotannon välineinä oleminen ja siitä aiheutuva kärsimys. Teoksesta tuli vuosikymmeniksi eläinoikeusliikkeen ja yksityisten ihmisten käsikirja muuttaa elämänsä ja yhteiskuntaa eläinystävällisempään suuntaan. Singer on käsitellyt koko uransa muutoinkin käytännölliseen ja soveltavaan etiikkaan kuuluvia kysymyksiä, kuten esimerkiksi bioetiikkaa, veganismia, aborttia, eutanasiaa, muita elämän ja kuoleman kysymyksiä, köyhyyttä ja ilmastonmuutosta.

Singerille etiikan perusteet löytyivät harkinnasta, jossa rationaalisuus ja harkitsijan omaama informaatio ovat keskeisiä. Hän nimesi tämän näkemyksen preferenssiutilitarismiksi ja halusi erottaa sen myös pelkkiin omiin haluihin perustuvista utilitarismin hedonistisista muodoista. (Singer 2011: 13.) Kuten jäljempänä nähdään, tämä harkinta osoittautuu keskeiseksi erottajaksi muiden utilitarismin muotojen ja preferenssiutilitarismin välillä.

Singer (2011: 7-9) huomauttaa, että vaikka etiikka ei voi nojata ylhäältä tuleviin periaatteisiin, se ei myöskään voi olla relativistista. Sanoa, ettei hyväksy jotakin ei siis ole yhtä kuin että se olisi vain henkilökohtainen mielipide. Singerille etiikan perustukset liittyvät päättelyyn:

Jotta käytännöllisellä etiikalla olisi vakaa perusta, on osoitettava, että eettinen päättely on mahdollista. Objektiivisten eettisten faktojen kieltäminen ei tarkoita eettisen päättelyn kieltämistä. ... Teoreettisesta näkökulmasta se on epätydyttävää, sillä saatamme löytää itsemme tekemästä eettisiä päätelmiä ymmärtämättä, miten se voi tapahtua. Ja käytännöllisestä

näkökulmasta se on epätydyttävää, koska päättelymme menee hukkaan, jos meillä ei ole ymmärrystä sen perusteista. (Singer 2011: 8, käännös oma.)

Singerin mukaan etiikka ei ole universaaleja väittämiä, mutta se ei myöskään ole subjektiivista tai intuitiivista. Preferenssiutilitarismi nojaa universaaleihin periaatteisiin, mutta ne itsessään eivät riitä moraaliväitteiden ja -päätelmien perustaksi. Hän jatkaa:

Hyväksyessäni, että eettiset arvostelmat on tehtävä universaalista näkökulmasta, hyväksyn, että omat tarpeeni ja haluni eivät voi, vain koska ne ovat minun preferenssejäni, olla merkityksellisempiä kuin kenen tahansa muun halut, tarpeet ja toiveet. Niinpä, minun hyvin luonnollinen huoleni, että minun omat haluni, tarpeeni ja toiveeni – ja viittaa niihin jatkossa ”preferensseinä” – tulevat huomioduksi, jos ajattelen eettisesti, täytyy myös laajentaa muiden preferensseihin. (Singer 2011: 11-12, käännös oma.)

Singerille tasa-arvo etiikan näkökulmasta näyttäytyykin preferenssien ja niiden arvioinnin tasa-arvona, joka ei ole universaalista eikä intuitiivista vaan eettisesti harkittua. Tämän preferenssiutilitarismin Singer itse erottaa klassisesta utilitarismista. Hän erotti tasa-arvo näkemyksensä myös Rawlsin esittämästä ihmisten sisäänrakennetusta moraalista olemuksesta, jonka perusteella ihmisillä olisi yhtäläinen kyky oikeudenmukaisuuden käsittämiseen (Singer 2011: 17-18). Tällainen kyky sovellettuna yhteiskunnan tasolle näyttäytyi Rawlsille myös velvoitteena, tai Rawlsin sanoin motivaationa, ylläpitää oikeudenmukaista yhteiskuntaa hänen kuvailemansa ideaalin mukaisesti (Rawls 2005: 142-144).

Intressien tasa-arvoinen arviointi ja kohtelu onkin se harkinnan ja oikeutuksen lähtökohta (Singer 2011:22), joka nousi keskeiseksi myös eläinoikeustoimijoille heidän ottaessaan Singerin filosofian alun perin 1970-luvulla omakseen. Tämä tasa-arvo ei nimittäin vaatinut pohtimaan moraalista kohteina vain ihmisiä vaan myös muita eläimiä, joita esimerkiksi monet poliittisen filosofian oikeudenmukaisuusteoriat eivät voineet sisällyttää itseensä. (Esim. Hopster 2019.)

Singer otti jo varhain kantaa myös kansalaistottelemattomuuteen ja myöhemmin myös yhteiskunnan laajempaan järjestykseen. Singer katsoi lain olevan järjestelmä, jolla ei sinänsä ole muita merkityksiä kuin yhteisten pelisääntöjen eksplikointi. Aivan kuten

anarkistisessa utopiassakin olisi jotkut yhteistyön periaatteet. Tässä muodossaan lait muodostavat järkevän järjestelmän. Sen sijaan niitä ei ole syytä kunnioittaa vain velvollisuudentunnosta ja tottelevaisuudesta. Jos suuremman pahan estäminen siis vaatii lain rikkomista, on se eettisesti oikein – seuraukset oikeuttavat senkin, että yleinen usko järjestelmää kohtaan näin rapautuu. (Singer 2011: 262-263.)

Singer puhuu liberaalidemokraattisen yhteiskunnan viitekehyksessä. Näin ollen joudutaan pohtimaan kysymystä, eikö äänestyksellä valittu parlamentaarinen järjestelmä sitten takaa yhteiskuntaa, jossa toivomamme kaltainen moraali määritteli ihmisten toimintaa. Singerin vastaus on ei. Singerin näkemys näyttää viittaavan enemmistön tyrannian ajatukseen. Hänen mukaansa äänestämällä voimme toivoa saavuttavamme eettisesti oikeanlaisen maailman. Ongelmaksi muodostuu kuitenkin se, ettei hyvinkään toimiva demokratia välttämättä osaa tai voi ottaa huomioon kaikkia eettisiä dilemmoja. Tätä kautta tottelemattomuuden eri muodot voivat kehittää demokratiaa sisältä käsin. (Singer 2011: 265-267.) Kuten edellä Harcourt (2012) erottaisi poliittisen tottelemattomuuden kansalaistottelemattomuudesta, samaan ideaan näyttää viittaavan Singer erottaessaan kansalaistottelemattomuuden oikeutuksen demokratian sisäisenä keinona sellaisista keinoista, joiden oikeutus perustuu nimenomaan eettiseen (Singerillä preferenssiutilitaristiseen) harkintaan teon ja seurausten punnitsemisesta, ja käyttäessään esimerkkeinä väkivaltaisia tilanteita. (Singer 2011: 267-271). Singer antaa oikeutetuista teoista esimerkkejä, mutta yleisen kuvauksen hän itseasiassa antaa vain tilanteista, joissa väkivalta ei ole oikeutettua:

On mahdollista tuntea sympatiaa joidenkin näiden ryhmien – ei kaikkien! – tavoitteita kohtaan, joiden puolesta he taistelevat. Mutta jos käytetyt keinot aiheuttavat haittaa viattomille, eikä lupaus tavoitteiden saavuttamisesta ole, on väärin käyttää [väkivaltaa]. Nämä seurauseettiset argumentit vahvistavat väkivallan käytön tuomitsemista, erityisesti kun väkivalta on harkitsemattomasti suunnattu tavallisia ihmisiä kohtaan, niin kuin terroristien väkivalta yleensä on. Perustelluista syistä, terrorismi ei ole koskaan oikeutettua. (Singer 2011: 274, käännös oma.)

Varmasti on helppoa jakaa Singerin argumentti terrorismista. Ongelma onkin, että hän on valinnut ylläolevan perusteluiksi umpimähkäisen joukon ryhmiä, joiden osan luonteesta historioitsijat ja politiikan tutkijat ovat montaa mieltä, ja ryhmien edustamat kansat ovat

hyvin erilaisia, puhumattakaan siitä, miten eri asioista puhutaan kun tekoja tekevät erilaisista valtapositiioista tulevat ryhmät. Sallittakoon Singerille kuitenkin hiukan epäonnistunut yksinkertaistus, koska terrorismi voidaan tuomita helposti muutoinkin, ja koska hän jatkaa vastakkaisesta tilanteesta, jossa väkivalta on puolustautumista ja toisin kuin yllä, aina oikein. Singer antaa ääriesimerkin:

On toisenlaistakin väkivaltaa, jota ei voi niin uskottavasti sulkea pois. Esimerkiksi aiemmin mainittu murhanhimoisen tyrannin salamurha. Tässä, olettaen että tappava politiikka ilmentää tyrannin persoonallisuutta enemmän kuin ovat osa hänen komentamaansa instituutiota, väkivalta on hyvin rajattua, tavoitteena on lopettaa paljon laajemmalle levinnyt väkivalta, eikä sitä ole muita keinoja lopettaa, ja tämän yhden väkivallanteon onnistumisen todennäköisyys on hyvin suuri, väkivalta on oikeutettua. (Singer 2011: 274, käännös oma.)

Todelliseksi moraaliseksi ongelmaksi todennäköisesti osoittautuisivat kysymykset siitä, mikä sitten olisi tarpeeksi suuri määrä ihmisten kärsimystä ja kuolemaa murhan oikeuttamiseen ja olisiko mahdollista osoittaa, että juuri tyrannin salamurhalla voidaan jatkuva väkivalta estää. Koska tämän tyyppisen diktatuurin tapauksia ei lähellämme juuri nyt ole tai niitä löydy aivan lähimenneisyydestä, on näiden ulottuvuuksien kuvittelemisen sinänsä turhaa.

On hieman ongelmallista myös, että toiminnan oikeutusta käsitellään vain ääriesimerkkien kautta, koska arkisemmat esimerkit ovat itseasiassa monimutkaisempia ja meidän on helppo tuomita väkivaltaiset diktatuurit myös ilman filosofista debattia. Toisekseen Singerkin käyttää sanaa väkivalta (*violence*) esimerkiksi laboratorioeläinten vapauttamisen yhteydessä viittaamaan yksityisomaisuuden suojan rikkomiseen, mikä taas ei ole yksioikoista. Koska suoran toiminnan kysymykset usein ovatkin vähemmän ääriesimerkkejä, olen valinnut toiseksi jäljempänä käsiteltäväksi esimerkiksi, talonvaltauksen, jossa hyvin erilaiset preferenssit ovat vastakkain.

3.2 Utilitarismista yleisesti

Utilitarismi on saanut useita tulkintoja ja se on myös kohdannut asiallista kritiikkiä. Tässä keskitytään nimenomaan utilitarismin egalitaristisiin lähtökohtiin ja kaikkien tasa-arvoisiin intresseihin moraalisen arvioinnin lähtökohtana. Hyöty, joka utilitarismissa nostetaan maksimoinnin tavoitteeksi, on tässä tarkoitettu nimenomaan hyvän lisääntymisenä, yhteisenä hyvänä ja kaikkien yhtäläisinä oikeuksina toteuttaa intressejään. Tällöin puhutaan ihmisten arvoisesta kohtelusta yhteiskunnassa ja muissa sosiaalisissa suhteissa ja hyötyulottuus nähdäänkin vain seurauksena ensisijaisesta itseisarvon kunnioituksesta. Hyvän lisäämisen yksinkertaisena eettisenä kaavana utilitarismi on parhaimmillaan ongelmistaan huolimatta ja vaatii tarkennusta ja tulkintaa. (Ks. esim. Kymlicka 2002: 32-33, 48.)

Klassisten utilitaristien, kuten erityisesti John Stuart Millin käsitys utiliteeteista ja niiden määräytymisestä oli jokseenkin erilainen kuin vaikkapa tässä sovelletun Singerin. Millin keskeiseksi nostama käsite, vapaus, liittyi henkilökohtaiseen vapauteen ja sen maksimointiin. Millin käsitys ei ollut kuvaileva vaan moraalinen, normittava. Tämä vapaus määrittyi myös suhteessa toisiin, tai muuhun kuten valtioon. (Westmoreland 2020: 338.) Tässä mielessä Mill (ja muut klassiset utilitaristit) edustivat individualistista moraalikäsitystä itseasiassa samoin kuin alkuperäiset anarkistisen filosofian edustajat. Eronteko modernimpaan utilitaristiseen – ja myös anarkistiseen – ajatteluun on keskeinen siinä mielessä, että vapauden (tai hyvän, tai utiliteettien, tai vastaavan) kohde ei ole vain itse vaan esimerkiksi jokin laajempi joukko. Myöskään moraaliteorian tai toiminnan kohde ei enää ole yksilö vaan yksilö on tasa-arvoisemmassa suhteessa muihin moraalisisessa arvioinnissa.

Liberaaliutilitarismille Häyry (1994: 124-127) esittää periaatteiksi suurimman tarpeiden tyydytyksen, tarpeiden hierarkkisuuden, perustavien tarpeiden vertailemattomuuden, välttämättömien ja satunnaisten tarpeiden eron, tietoisuuden periaatteen ja autonomian periaatteen. Nähdäkseni nämä periaatteet asettavat toimijalle vastuun harkita tekoa tarkasti, eikä vain maksimoida ensinnä mieleen tullutta hyötyä. Tosielämässä näin tietenkin usein onkin. Utilitarismin näkökulmasta keskeisiksi nouseekin juuri tuo harkinta; Miten tämä tarve, hyöty tai hyvä on suhteessa muiden vastaaviin ja kuinka lopputulemia tulisi harkita? Lisäksi edellytyksenä on, että toimija on vapaa ja hänellä on velvollisuus omata tai hankkia tarvittava tieto voidakseen tehdä päätöksen. Myös Häyry

(1994: 127) katsoo etteivät nämä periaatteet kuitenkaan sinänsä tarjota vastauksia moraalisiin dilemmoihin. Tarjoan tähän ratkaisua poliittisesta tekoutilitarismin kenttäänkin sopivasta harkinnasta.

Häyryn (2000a) mukaan utilitarismia tulee tarkastella tosimaailman eettisten dilemموjen näkökulmasta, jolloin sen todelliset edut tulevat esiin. Utilitarismi ei nimittäin vaadi sokeaa maksimointia tai hyödyn kalkylointia miettimättä lainkaan hyödyn tai hyvän luonnetta. Utilitaristin onkin syytä nimenomaan pohtia todellisia seurauksia ja niihin liittyviä mahdollisuuksia ja toimintavaihtoehtoja. Näin myös utilitarismi tarjoaa mahdollisuuden tarkastella älyllisesti oikeita yhteiskunnallisia oikeudenmukaisuuskysymyksiä ilman, että se vaatisi jotakin tiettyä ennalta-annettua hyödyn tai hyvän määritelmää. (Häyry 2000a: 176-178.)

Näyttää myös siltä, että utilitarismi tarjoaa yhden harvoista eettisistä vaihtoehtoista arvioida itselle koituvaa hyvää suhteessa muille koituvaan hyvään. Vaikka tämän, J.J.C. Smartin, oivalluksen kehikkona ovatkin hedonistiset ja egoistiset lähtökohdat, tämän tyyppinen tekoutilitarismi vapauttaa moraalisen arvioinnin sääntörakennelmista, jotka eivät välttämättä palvele seurauksien arviointia lainkaan. (Häyry 2000a: 162-167.) Tekoutilitarismin voikin karkeasti asettaa sääntöutilitarismia vasten. Sääntöutilitarismi edellyttää jonkin sääntö- tai velvollisuusjärjestelmän (tai molemmat), jonka perusteella tekojen hyvyys arvioitaisiin. (Häyry 2000a: 157-160.) Sääntöutilitarismi ja sen kaltaiset universaaleja sääntöjä etsivät teoriat ajautuvat hankaliin tilanteisiin aina, jos sääntöjärjestelmän pitäisi olla vähänkään konkreettinen eikä abstrakti. Tämä ongelma on vaivannut siis myös yhteiskuntafilosofia teorioita niissä kohden, joissa yhteiset säännöt eivät ylitä kulttuurin ja ajan rajoja; esimerkiksi käsitys ihmisestä osana maailmaa tai vaikkapa ajatus jumalallisesta ovat muuttuneet radikaalisti tieteen kehittymisen myötä ja vaikuttaneet teorioihin hyvästä ja yhteiskunnasta.

Robert Shaver (2004) esittää erikoisen, joskin monille ehkä intuitiivisesti helpoimman, utilitarismin yleisluontoisen puolustuksen. Shaverin mukaan utilitarismi ei menesty moraaliteoreettisena näkemyksenä sisäisen argumenttinsa takia vaan lähtökohtaisesta arvostuksestaan hyvinvointiin:

Ehdotan, että utilitarismi selviää pitkälti siksi, että antaa arvoa hyvinvoinnille (welfare) eikä mitään muuta. Tämä selittää, miksi se selviää vaikkei sitä tue mitkään arvostetut argumentit. Se selviää ilman senkaltaisia argumentteja, koska hyvinvoinnin arvon oikeuttamiseen ei tarvita sellaista argumenttia. Tämä saattaa myös selittää sen, miksi on näyttänyt niin luonnolliselta nähdä ideaalitarkkailija hyväntahtoisena, ja miksi hyvinvointia koskevat faktat ovat välttämättä osa moraalin sisältöä. (Shaver 2004: 237.)

Shaver antaa utilitarismille ikään kuin poliittisen ja intuitiivisesti helpon sisällön. Utilitarismi ei kilpailekaan argumenttinsa logiikalla vaan koska sen taustaoletukset ja niihin tarjoama ratkaisu puhuttelevat yli moraaliteorioiden rajojen. Tässä ei ole olennaista, mikä moraaliteoria on sinänsä paras vaan mikä teoria tarjoaa mahdollisuuden keskustella epätavanomaisten tekojen oikeutuksesta. Utilitarismi on tällainen minimaalinen teoria, jonka taustaoletukset puhuttelevat myös arvioitavan teon suhteen.

Skorupski (2006: 308) tukee taustakäsitystä hyvinvoinnista sellaisena lähtökohtana, joka mahdollistaa utilitaristisessa arvioissa toimijan oman moraalisen harkinnan. Yksilöllä (agent) on moraalisia velvoitteita, mutta hänellä pitää olla mahdollisuus vaikuttaa toimintaansa. Liberaaliutilitarismin näkökulmasta tämä on ehkä tavanomaista, mutta siinä piilee myös mahdollisuus episteemiseen kritiikkiin utilitarismin suhteen, jos sitä halutaan laajentaa käsittämään harkittavaa utiliteettia kuten hyvinvointia (Skorupski 2006: 307-308.)

Utilitarismilla ja liberalismilla, jota suora toiminta kritisoi, on kuitenkin tiettyjä merkittäviä yhteyksiä, jotka Häyry (2000b: 148-149) erittelee liberalistisista lähtökohdista Millin näkemyksen utilitarismista:

... kun ihmisten annetaan tehdä omat toimintavalintansa, heistä tulee harjaantuneita päätöksentekijöitä, pelottomia yrittäjiä ja tehokkaita työhimiä. He tuottavat silloin itselleen ja muille taloudellista vaurautta ja Millin mukaan myös onnellisuutta. Yritteliäisyyteen ja tehokkuuteen liittyy jo sellaisinaan mielihyvää, ja lisää sitä saadaan tuotetuista hyödykkeistä. ... Vain luovuus tuo esiin vaihtoehtoja, ja vain vaihtoehtojen monipuolisuus mahdollistaa hyvien ja oikeiden päätösten teon politiikassa. Toisaalta järjettömältäkin näyttävä ehdotus voi olla oikea, toisaalta väärin vastausten

kumoaminen voi tuoda esiin uusia piirteitä vain tavan vuoksi oikeina pidetyistä ajatusmalleista ja instituutioista.

(Häyry 2000b: 148-149.)

Millillä vapaus johti siis yksilöiden autonomiaan, joka taas johtaa kyvykkyyteen, yritteliäisyyteen ja tehokkuuteen, ja lopulta taloudelliseen tuottavuuteen, josta utilitarismin ideaali eli mahdollisimman monen mahdollisimman suuri onnellisuus seuraisi (Häyry 2000b: 148.) Millin näkemys oli voimakkaasti yksilökeskeinen.

Näyttäisikin siis siltä, että utilitarismin keskeiset rakenteet osoittaisivat liberaalidemokratian parhaaksi tavaksi toteuttaa laajempaa hyvää, ainakin jos tietyt arvot katsotaan liberalistisiksi, kuten esimerkiksi Rawls teki (Häyry 2000b: 163). Tämä kumoaisi mahdollisuuden oikeuttaa suoraa toimintaa – joka kritisoi paitsi kohdettaan, myös liberalismia sinänsä – utilitarismilla ja tekisi tämän harjoituksen tyhjäksi. On kuitenkin huomattava, että yllä tarkastellut ja muut liberalistisiksi katsotut arvot, kuten tasa-arvo ja vapaus, jotka ovat olleet myös muiden yhteiskuntafilosofioiden keskiössä, ja jotka eivät sinänsä edellytä tai vaadi mitään tiettyä valtiomuotoa tai äänestysjärjestelmää, eivätkä yksilökeskeistä ajattelua. Esimerkiksi tasa-arvoa voi pyrkiä noudattamaan myös valtiosta riippumatta. Harva tuskin myöskään vastustaisi tasa-arvoista valtiota, jos sellainen tosimaailmassa ilmenisi. Olennaista kuitenkin on, että utilitarismin periaatteita voi soveltaa toimintaan rikkomatta mitään sen keskeisistä valituista lähtöoletuksista. On täysin mahdollista siis arvioida *teon oikeutusta* ottamatta kantaa valtiomuotoon.

Utilitarismista voidaan siis erottaa myös *tekoutilitarismin* muoto, jossa keskeisenä on teon arviointi sen seurausten perusteella. Näin ollen tekoutilitarismi ottaa annettuna yleiset utilitaristiset periaatteet utiliteetin maksimoinnista ja vain itse tekoa arvioidaan. Tämän Eggleston jakaa vielä kahteen sen perusteella, miten tekoutilitarismin puolesta argumentoidaan; Asioiden tilan hyvyyden, joka näyttäytyy nimenomaan kvantitatiivisena hyvinvointina (*sum-ranking welfarist act-consequentialist*), ja jota edustavat pääasiassa klassiset utilitaristit. Toisena vaihtoehtona on jopa osittain ristiriitainen, mutta yhtä lailla hyvinvoinnin käsitykseen nojaava, tasa-arvon ja intressien kunnioittava arviointi. Näistä jälkimmäistä itseasiassa Singerkin tavallaan tekoutilitarismissaan edustaa, joskin rajaamallaan tavalla toteuttaa intressien arviointi (Eggleston 2019: 1, 3-4, 5-9.)

Egglestonin (2019: 8) mukaan Singer ammentaa Benthamin tasa-arvon vaatimuksesta (intressien arvioinnissa) ja Haren universalisoinnin, mutta myös Sidgwickin intuitiivisesta velvollisuudesta pyrkiä hyvään, päätyen preferenssiutilitaristiseen positioon, jonka välttämättömyyden Singer muotoilee:

Se mitä tämä [tarve universaaleille eettisille periaatteille, s. 11-13] näyttää, on että päädymme nopeasti alun perin preferenssiutilitaristiseen positioon, jos sovellamme universaalia eettistä ulottuvuutta yksinkertaiseen, etiikkaa edeltävään päätöksentekoon. Preferenssiutilitaristinen positio on minimaalinen, ensimmäinen lähtökohta, jonka saavutamme universalisoimalla omaa etua tavoittelevan päätöksenteon. Eettisesti ajatellen me emme voi välttää ottamasta tätä askelta. Päästäksemme preferenssiutilitarismin yli, meidän on tuotettava jotain enemmän. Emme voi vain luottaa intuitioomme, edes niihin, jotka ovat laajasti jaettuina, koska kuten olemme nähneet, ne voisivat juontaa evolutionaarisesta perinnöstämme ja siten olla epäluotettava ohje sen arviointiin, mikä on oikein. (Singer 2011: 13-14, käännös oma.)

Singerin mukaan eettisen arvioinnin perusta on siis universaaleissa perusteissa, joita ovat soveltaneet myös hyvin erilaisiin tuloksiin päätyneet ajattelijat. Kuitenkin universaalien ja tasa-arvon vaatimuksessa piilevät ne rakenteet, joiden pohjalta ja yhdessä preferenssien arvioinnin kanssa teon oikeutusta voi arvioida. Kuten tunnettua, Singer itse on soveltanut tätä minimaalia yleistä ja tarkempaa tekoon liittyvää analyysiä yhtä lailla yksityistä ihmistä kuin globaalia yhteisökin koskevaan analyysiin abortista ilmastonmuutokseen. Juuri tässä preferenssien tasa-arvoisessa arvioinnissa universaalit velvollisuudet huomioiden, piileekin preferenssiutilitarismin joustavuus ja ”käyttökelpoisuus”.

3.3 Utilitarismin keskeisiä haasteita

Utilitarismin usein tärkeimpiin tai keskustelluimpiin kritiikkeihin sisältyy mittavia yhteiskunnallisia kysymyksiä. Esimerkiksi oikeudenmukaisuuden jakautumisesta tasaisesti on olennaista kysyäkin, koska se näyttääkin olevan utilitarismin joidenkin sovellusten, esimerkiksi taloudellisten, ongelma. Preferenssiutilitarismi vastaa tähän periaatteillaan ja yleisesti tekoutilitarismi voi vastata siihen tekoon liittyvän harkinnan

kautta. Nähdäkseni myös taloudelliseen varallisuuteen liittyvä kritiikki kuuluu yhteiskuntafilosofialle, jos halutaan puhua esimerkiksi yleisesti asunnottomuudesta varallisuudenjakona. En usko, että tässä keskustellulle suoralle toiminnalle osoittautuu kovin helposti keskeiseksi ongelmaksi suurten varallisuuksien jakautuminen niiden kesken, joille toiminnalla halutaan saada aikaan hyvää. Tutkielmassa mainitulla anarkistisella filosofialla on myös omat vastauksensa varallisuuden epätasaiseen jakoon, jotka eivät kuitenkaan tässä ole olennaisia. Sen sijaan kysymystä siitä, voiko hyvän maksimoinnin perusteella yhden valitun ja harkitun teon yhteydessä oikeuttaa myös pahan maksimointi, käsittelen läpi työn ja tekojen oikeutuksen yhteydessä suhteessa utilitarismiin sekä suoraan toimintaan sisäänrakennetun prefiguraatiivisen etiikan kautta. Itse suoran toiminnan mahdollisia eettisiä kritiikkejä käsittelen jäljempänä mahdollisimman monista näkökulmista. Seuraavassa kuitenkin tarkastelen joitakin spesifejä haasteita, jotka liittyvät utilitarismin soveltamiseen tässä tai vastaavissa soveltavan etiikan yhteyksissä.

Olen tässä tutkielmassa valinnut yleisen oikeuttamisen tulokulmaksi utilitarismin, koska sen perusteella tarpeista ja hyvästä keskustelua voi käydä monipuolisemmin aktivismin yhteydessä kuin pelkän liberaalidemokraattisen valtiokäsityksen tai -ihanteen puitteissa. Toisaalta tämän tutkielman viitekehyksessä on myös jossain määrin paradoksaalista käyttää utilitaristista etiikkaa oikeuttamaan selkeästi auktoriteetteja kyseenalaistavaa toimintaa, kun monet varsinkin klassiset utilitaristit luetaan yhteiskuntafilosofialtaan liberalismien edustajiksi, jota tässä myös kritisoidaan. Utilitarismi ei kuitenkaan eettisenä seurausetiikkana ole mitenkään välttämättä ollenkaan sidoksissa vallalla olevaan tai tietyn hetken suosittuun poliittiseen ajatuskehikkoon tai järjestelmän taustaan. Kuten erityisesti eläinten oikeuksien tapauksessa, on nähdäkseni merkityksetöntä millaisia keskinäisiä arvokamppailuja tietyn hetken puolueet metatasolla käyvät – ellei niillä ole suora yhteys suoran toiminnan kohteen kysymykseen. Lisäksi, filosofiset liberaalit eivät välttämättä lainkaan tarkoittaneet liberaalilla valtiokäsityksellä sitä, millaisia sovelluksia liberalismista tosimaailmassa on käytössä ja joiden ihmisten vapauden takaaminen on usein varsin kyseenalaista.

Yksittäisiin tekoihin ja tapahtumiin liittyen Nelson (2015) väittää, ettei utilitarismi voi sanoa väärintekijän vahingoittaneen toista. Hän väittää, ettei utilitaristi voi tehdä muita kuin yleisiä arvostelmia siitä, että globaaleja utiliteetteja on vahingoitettu tai tehty väärin jotakin ryhmää kohtaan. Eli ettei utilitarismilla ole työkaluja tilanteisiin, joissa utiliteettia

ei olekaan voitu maksimoida. Hän ei kuitenkaan halua sanoa, että utilitarismin näkemys utiliteetista on liian lavea, eikä utilitaristi siksi voi osoittaa väärää. Hän ei myöskään halua sanoa suosittuun tapaan, ettei utilitarismi mahdollista oikeuksia tai ettei utilitarismi voi ottaa kantaa joidenkin absoluuttisten väärrien suhteen. Hän haluaa sanoa, ettei utilitarismin ”käsitteelliseen avaruuteen” yksinkertaisesti ole mahdollisuuksia ottaa huomioon yksilöön kohdistuvaa väärää. (Nelson 2015: 719, 721-722.) Nostan tämän kritiikin esiin siksi, että eettinen kanta jota näytän puolustavan, näyttääkin tosiaan puhuvan vain joukkojen hyvästä, utiliteeteista. Nähdäkseni Singerin lähtökohta preferensseissä kuitenkin ratkaisee tämänkaltaiset ongelmat, koska Singer ei missään väitä, että kyse olisi joukkojen preferensseistä ja intresseistä vaan nimenomaan kenen tai minkä tahansa ja vasta näiden *erittelyn* jälkeen voidaan tehdä arvostelma siitä, loukkaako jonkin preferenssin toteuttaminen jotakin muuta preferenssiä.

Lajit ylittävä etiikka on ollut monelle Singer-kriitikolle ongelmallista (*moral extensionism*). He ovat puuttuneet muiden eläinten tasa-arvoon ihmisten kanssa viittaamalla ihmisten ylemmyyteen yleisesti tai siihen, että vaikka eläimillä olisikin intressejä, niiden merkitys on eettisesti hyvin vähäistä, jolloin vaikkapa pelkkään nautintoon perustuva eläinten syöminen olisi oikeutettua ja sen aiheuttama kärsimys vähäistä tai olematonta tuohon lajien hierarkiaan vedoten. (Villanueva 2018: 10-11) Nähdäkseni kritiikki, joka perustuu väitteelle siitä, että joku tai jokin on toista ylempi moraalista näkökulmasta, avaa vaarallisia polkuja tehdä arvostelmia myös vaikkapa muista ihmisryhmistä jonkin ominaisuuden perusteella (ks. Villanueva 2018: 15-16). Tällaisen ehkä jopa radikaaliksi tasa-arvokäsitykseksi kutsutun näkemyksen jakavat myös anarkistiset ajattelijat, joille syrjimättömyys on keskeisiä eettisiä lähtökohtia. Seuraavassa tarkastelen joitakin olennaisia suoraan toimintaan liittyviä prefiguraatiivisia, mutta myös yleisiä anarkistis-eettisiä tulokulmia.

3.4 Prefiguraatio ja anarkistinen etiikka

Suoraan toimintaan on sisäänrakennettuna myös oma etiikkansa (Franks 2014), kuten toiminnan muodon yhteydessä esittelyssä mainittiin. Siinä missä utilitarismi tai mikä tahansa muukin ”tavanomainen” moraaliteoria lähtee ajatuksesta, kuinka teot voi eettisesti oikeuttaa lähinnä muille, kuuluu anarkismiin ja sitä myötä suoraan toimintaan myös oma yhteiskunnalliseen oikeudenmukaisuuskäsitykseen liittyvä eettinen

rakennelmansa. Tässä kappaleessa kuvaan lyhyesti mistä siinä, prefiguratiivisessa etiikassa, on kyse. Prefiguratiivinen etiikka, jossa teon muoto ja oikeutus seuraavat tavoiteltua seurausta, näyttää sopivan yhteen preferenssiutilitaristisen toiminnan oikeutuksen kanssa, koska ne perustuvat samanlaiseen näkemykseen siitä, miten tasa-arvo tulisi ymmärtää.

Anarkistinen teoreetikko Uri Gordon erottaa prefiguraation käsitteestä ja käytöstä temporaalisia ja käytäntöihin liittyviä ulottuvuuksia:

Toisin kuin ammattiyhdistysliike, kansalaisjärjestöt ja poliittiset puolueet, jotka myös ovat osallistuneet globalisaatioprotesteihin, radikaalit ryhmät kieltävät ylhäältä alas johdetun organisaatiomuodon, lobbaamisen ja ohjelmallisen valtiovallan kritiikin. Sen sijaan ne ovat edistäneet antihierarkkisia ja antikapitalistisia käytäntöjä: hajautettua organisaatiota tukiryhmien ja verkostojen muodossa, konsensuspäättökseen, vapaaehtoisia ja voittoa tavoittelemattomia hankkeita, kulutuksen vähentämistä, ja pyrkimyksiä tunnistaa vallankäytön ja syrjinnän rakenteita (esimerkiksi patriarkaattia, rasismia, homofobiaa, ableismia) aktivistien omissa elämissä ja kanssakäymisessä. Nämä ovat niitä käytäntöjä, joihin prefiguratiivinen politiikka yleensä yhdistetään, eikä niinkään mikään tietty temporaalinen kehys. (Gordon 2018: 523, käännös oma.)

Gordonin mukaan prefiguraatiolla on siis ajan ylittäviä universaaleja periaatteita, jotka pysyvät samana, mutta näyttäytyvät ajassa eri tavoin eri toiminnoissa. Ja koska prefiguraatio kuitenkin käytännössä erilaisten toimijoiden käytössä saa myös temporaalisia merkityksiä ja on riippuvainen toimijoiden maailmankuvasta, Gordon jatkaa:

... Nämä asettavat tämänhetkiset käytännöt suhteessa mahdolliseen tulevaisuuteen. ... Nämä aikaan asettuvat assosiaatiot esittelevät terminologiaa, joka ylittää eettisen – ennakointi, toivo, kypsyminen, representaatio, utopia. (Gordon 2018: 524, käännös oma.)

Prefiguraatio on siis käsite, joka saa merkityksiä niin maailmankuvassa ja utopioissa (millaista maailmaa toimijat toivovat) kuin käytännön toiminnassakin. Franks (2014,

2003) on ehkä selkeimmin suunnannut huomion prefiguraation sisäiseen etiikkaan, joka nähdäkseni yhdistää yleisempiin arvoihin liittyvän ja käytännön toiminnan, mikä on keskeistä myös suoran toiminnan eettiselle arvioinnille ja oikeutukselle.

Myös anarkismin poliittisia ulottuvuuksia tutkinut Ruth Kinna (2016) katsoo anarkististen utopioiden olevan suorassa yhteydessä valittuun toimintaan, eivätkä utopiat anarkisteille – jotka useimmiten suoraa toimintaa tekevät – ole abstraktia ajattelua, kuten muussa yhteiskuntateoriassa perinteisesti usein nähdään (ks. myös Tammilehto 2017: luku 3; Gelderloos 2014). Nytemmin myös politiikan teoriassa on esitetty, että nimenomaan realistinen (teoreettisessa mielessä) suhtautuminen valtion mahdollisuuksiin ratkoa vaatii myös sen rajoitusten ymmärtämistä eivätkä nämä rajoitukset ylittävät utopiat ole merkityksettömiä (Brinn 2020).

Franks katsoo anarkistisen etiikan perustuvan anarkismin yleiseen luonteeseen, joka on *”haastaa sosiaalisia suhteita ja käytäntöjä, jotka ylläpitävät poliittisia epäoikeudenmukaisuuksia, ja erityisesti vallan keskittymiä, jotka kuvaavat valtioinstituutioita”* (Franks 2010, käännös oma). Franks näkee prefiguratiivisuuden enemmän hyve-eettisenä rakennelmana, joka asettuu tiukkaa seurausetiikkaa vastaan. Hän kuitenkin katsoo anarkistisen toiminnan tavoittelevan *välillisesti* anarkismin ideaalia, oikeudenmukaisempaa maailmaa. (Franks 2010.) Nähdäkseni ensimmäisessä mielessä Franks on tavallaan yleisellä tasolla oikeassa, koska esimerkiksi juuri suoran toiminnan tapauksessa monet seurauseettiset kannat tiukimmillaan voisivat sulkea joitain toiminnan muotoja ulkopuolelle.

Suoran toiminnan tekijöille ei kuitenkaan ulkoinen oikeutus ole keskeistä vaan toimintaan liittyvä eettinen suora arviointi. Tässä suoran toiminnan toimija ja ulkopuolinen tarkastelija voivat jakaa esimerkiksi arvioin siitä, että natsisymboleiden peittäminen ja tuhoaminen sinänsä on oikea teko, mutta oikea myös välillisesti, koska ihmisten ei tarvitse elää alistavan symboliikan keskellä. Nähdäkseni on jossain määrin ongelmallista pyrkiä yhdistämään suoraa toimintaa vain hyve-eettisiin lähtökohtiin, joskaan tämä ei sulje pois sitä, etteikö anarkistien sisäisiä suhteita voisi asettaa hyve-eettisiin kehyksiin juuri niiden avoimen ja julkilausutun luonteen takia. Myöhemmässä (2014) antifasismia käsittelevässä artikkelissaan Franks kuitenkin itsekin näkee, että seurauseettiset ja prefiguratiiviset antifasistit voidaan sovittaa yhteen. Tässä tutkielmassa prefiguratiivinen etiikka on nähty juuri näin: se on paitsi sisäisiä myös ulkoisia arvoja ja

niiden mukaisia tekoja, eikä sisäinen prefiguraatiivisuus sulje pois ulkoista arvojen mukaista seurausten toivomista ja niiden eteen toimimista.

Sana itsessään ei ole anarkistien tai suoran toiminnan toimijoiden keksimä eikä prefiguraatio terminäkään kuulu enää pelkästään näihin vaan sitä on nyttemmin käytetty laajemminkin liikkeiden analyysissä. Termin alkuperä on kuitenkin työnväentaistelussa ja sitä myötä myös anarkismin analyysissä (Boggs 1977) eikä termin synty tietenkään tarkoita etteikö itse käytäntöä olisi ollut ennen termiä. Teoreetikoilla näyttää myös olevan jonkin verran erimielisyyksiä siitä, onko kyseessä teon *oikeutus* (ends justifying means) (kansalaisliiketutkimuksessa esim. Yates 2015; Swain 2019) vai suoraviivaisempi, ehkä anarkistien itsensä jakama, ulkoista oikeutusta kysymätön toiminnan tarve epäoikeudenmukaisuuksia kohdattaessa (esim. Gordon 2018). Jälkimmäinen kuvaa paremmin myös aiemmin mainittua lakiteknistä näkemystä ”pakkotilasta” kun taas ensimmäinen voi olla esimerkiksi virallisesti järjestäytyneiden liikkeiden harkintaketjun kuvaus. Käsitteellisesti on olennaista keskittyä siihen, että toiminnalla ja toivotuilla tuloksilla, joita ohjaa käsitys oikeudenmukaisesta maailmasta, on yhteys joka voi olla eettinen, poliittinen tai käytännöllinen – suorassa toiminnassa todennäköisesti näitä kaikkia. Ennen esimerkkien analyysiä, pyrin kuitenkin seuraavassa kappaleessa vielä erottamaan tässä tarkastellun suoran toiminnan toiminnasta, joka saattaa olla suoraa, muttei kuulu emansipatorisen toiminnan eikä tässä oikeutetun ja määritellyn piiriin.

3.5 Keneltä vaatimisen ero

Miten yhteiseen hyvään moraalisesti harkituilla teoilla pyrkivä, tässä puolustettu suora toiminta sitten eroaa esimerkiksi toiminnasta, jota harjoittavat ihmisoikeuksien kaventamista vaativat liikkeet, joita ovat esimerkiksi aborttiklinikoiden vastustajat (sukupuolen oikeuksiin liittyvä oikeuksien kaventaminen) ja nationalistiset liikkeet, jotka haluavat rajata ihmisoikeuksia esimerkiksi ihonvärin, seksuaalisuuden tai uskonnon perusteella? Perustelu liittyy oikeutuksen yleiseen utilitaristiseen elementtiin, joka ihmisoikeuksien kaventajilla ei täyty vähäisimmässäkään vapautteen tai tasa-arvoon liittyvässä ulottuvuudessa.

Ihmisoikeuksien kaventamista vaativat liikkeet ja suoran toiminnan aktivistit eivät toteuta suoran toiminnan oikeutuksen näkökulmasta mitään altruistista ja emansipatorista

utilitaristista tavoitetta eli laajempaan hyvään pyrkimistä. Päinvastoin, esimerkiksi itseään etnonationalisteiksi kutsuvat toimijat vaativat itselleen egoistisesti oikeuksia *vähentämällä niitä muilta*. Tällaisen toimijan näkökulmasta hyvä kuuluu ainoastaan tietyllä joillain kriteereillä määritellyille ryhmille, ei universaalisti kaikille. Samoin yllä mainitut abortinvastustajat rikkovat ihmisoikeuksiin kuuluvia seksuaaliterveyteen liittyviä oikeuksia vaarantamalla naissukupuolta edustavien elämän vaatimalla tiettyyn uskontoon perustuen jonkin toiminnan lopettamista vaikka se vaarantaisi suoraan ihmishenkiä.

Anarkistisista perinteistä ammentava suora toiminta siis vaatii instituutioilta lisää oikeuksia ja tarpeen vaatiessa haluaa pakottaa ne toiminnan keinoin toteuttamaan näitä oikeuksia. Oikeuksien kaventamiseen pyrkivä suora toiminta sen sijaan haluaa pakottaa yksittäisiä ihmisiä johonkin ominaisuuteen perustuen luopumaan (ihmis)oikeuksistaan, jotta jokin määrätty ryhmä voisi saada enemmän. Käytännössä tämä on näyttäytynyt rasistisena väkivaltana myös Suomessa. Nähdäkseni anarkistien argumentti on yhteiskunnallisessa mielessä positiivisesti utilitaristinen, kun taas ihmisryhmien arvoa erotteleva sortuu useaankin ihmisarvoa rikkovaan vaateeseen.

Tämä ero liittyy myös siihen, miksi suora toiminta liittyy historiallisesti yhteen anarkistisen yhteiskuntafilosofian kanssa, joka alkoi voimakkaimmin muotoutua 1800-luvulla työväenliikkeen yhteydessä (Graham 2015). Anarkismin arvot ja tavoitteet perustuvat sorron ja hierarkioiden lopettamiseen sekä vapauteen ja tasa-arvoon pyrkimiseen. Sen sijaan rasistiset ja uskonnolliset institutionaaliset liikehdinnät perustuvat nimenomaan ajatukseen siitä, että on olemassa parempia ja huonompia ryhmiä ja toisten tulisi olla alisteisia toisille. Anarkistinen suoran toiminnan toimija haluaa murtaa vääräksi koetun instituution, joka rikkoo ihmisoikeuksia, sekä parantaakseen asioiden tilaa ja rakentaakseen uutta itselleen ja muille, mahdollisimman suurelle joukolle. Nationalistinen suora toimija haluaa lisää sortavia ja eriarvoistavia instituutioita ja rajata toiminnallaan oikeudet pois muilta ja suojella oman kuvitellun ryhmänsä muita vahingoittavia intressejä.

4 SUORAN TOIMINNAN KRITIIKKIÄ

4.1 Kritiikin kulttuurisia ja poliittisia taustoja

Suora toiminta liittyy ja liitetään usein anarkistiseen yhteiskuntateoriaan, mihin se kuulukin, joskaan ei sellaisissa muodoissa kuin helposti ajatellaan. Suoraa toimintaa kritisoidaan usein juuri tästä syystä, koska useimmissa valtioissa varsin harvalukuisten anarkistien pelätään jotenkin pystyvän horjuttamaan koko yhteiskuntaa tai vähintään järkyttämään niin kutsuttua yhteiskuntarauhaa, vaikka mistään tällaisesta ei ole näyttöä edes valtiotason omilla toimijoilla (TUOVI 2020). Valtio on kuitenkin aina historiassa vastannut kansalaisten huoleen anarkian noususta kriminalisoimalla nousevaa toimintaa. Esimerkiksi suffragetteihin kohdistettiin viranomaisten toimesta suffragettien tavoitteisiin – äänioikeuden saamiseen naisille – nähden varsin julmia rangaistustoimenpiteitä, joiden sittemmin on katsottu kuuluneen yleisemminkin naisten taltuttamiseen heidän pyrkiessään saamaan poliittisia oikeuksia. Vuonna 2018 liuskeöljyn ja liuskekaasun poraamista vastustavan Frack Off -liikkeen kolme aktivistia saivat kuukausien vankilatuomiot oikeudessa - edellisen kerran Iso-Britannia oli tuominnut aktivisteja vankeuteen vuonna 1993 ja kyse oli alle kuukauden tuomioista (The Guardian 2018).

Suoran toiminnan kritiikki jakautuu jotakuinkin kolmeen teemaan: yhteiskuntarauhan uhkaamiseen ja ylläpitämiseen, moraaliseen paheksuntaan sopivaksi katsotusta toiminnasta sekä lopulta rikolliseksi katsottuun toimintaan viittaamiseen eli toiminnan kriminalisointiin tai sen vaatimiseen. Nämä teemat limittyvät niin yhteiskuntateoreettisissa näkemyksissä siitä, mikä on sopivaa ja sallittavaa toimintaa, kuin myös arkiajattelussa. Avaan seuraavaksi näitä kritiikin alueita ja jatkan niiden tarkempaa tarkastelua yhteiskuntafilosofisten näkemysten kautta.

Suoraa toimintaa näytetään vastustettavan useimmiten kommunikaation puutteen vuoksi eri yhteiskunnan ryhmien välillä, josta seuraa paheksuntaa ja ainakin kertomuksia pelosta, miten yhteiskuntarauha järkkyy. Näihin liittyvät kritiikit ovat voimakkaasti kulttuurisia. Onhan esimerkiksi Ranskassa lakkoilu lähes kansallisurheilua vastaava toimintatapa, kun taas monin paikoin lakkoilua ei juuri esiinny tai se on jopa laissa kielletty. Ajatus siitä, että ihmisellä on oikeus puuttua politiikkaan vain äänestämällä, liittyyne enemmän siihen, ettei asiaa ole pohdittu kuin, että asiaa olisi pohdittu. Kritiikissä ei useinkaan tunnusteta

vallitsevia olosuhteita tai uhkaa, jota vastaan kritisoidut toimijat pyrkivät toimimaan hyvän tai yhteisen hyvän säilymiseksi. Toisekseen vastustukselle annetaan usein tuon turvallisuusuhan kasvot, vaikka kyseessä lienee silkka arkinen paheksunta. Sosiaalisesti sopimattomana pidetyt asiat taas muuttuvat ajassa ja tilanteen mukaan, joskaan juuri koskaan suoran toiminnan tekijät eivät pääse tai haluakaan ryhtyä valottamaan toimintansa motiiveja jokaiselle paheksujalle. (Esim. Weldon 2011: 2; Jasper 1998: 367; myös Young 2000: 180-181, 186-188.)

Kolmantena on kriminalisointi, jota taas harjoittaa valtio. Tällöin kyseessä on useimmiten se, miten poliisin resursseja halutaan suunnata, sekä se, että valtio on päättänyt väkivaltakoneistonsa turvin taata jonkin teollisuuden rauhalliset toimintamahdollisuudet oli kyse miten kyseenalaisesta ja haitallisesta toiminnasta tahansa kuten liuskeöljyn ja - kaasun porauksessa tai viime vuosina Suomessa laajasti keskustellussa lähes rajoittamattomassa kaivostoiminnassa, joka uhkaa jo luonnonsuojelualueita ja ihmisten mahdollisuuksia asua kodiksi tunnistamallaan paikalla.

Ihmisten arkinen moraalinen tai poliittinen paheksunta perustuu usein käsityksiin, joita myös filosofia käsittelee. Esimerkiksi sovittelu ja yhteisymmärryksen etsiminen lienevät olleet osa ihmisten toimintaa jo ennen yhteiskuntasopimusajattelun syntyä ja näille arvoille se perustuukin. Sovittelu ja yksilölliset oikeudenmukaisuuskäsitykset ovat myös keskeisiä ja katsotaan, että niitä tulee arvostaa. Käytännössä niin teorian sisällä ja sen kritiikeissä kuin todellisissa yhteiskunnissakin nämä kaikki ovat jatkuvaa pientä kamppailua oikeasta ja väärästä. (Gaus 2018.) Seuraavaksi tartun lyhyesti mahdollisiin ja keskeisiin tulokulmiin, joista suoran toiminnan kritiikki älyllisesti voi ammentaa.

4.2 Yhteiskunta- ja moraalifilosofinen suoran toiminnan kritiikki

Republikanistisesta ja deliberatiivisen demokratian näkökulmasta suora toiminta on ongelmallista, koska sen sijaan, että ihmiset ottaisivat ”oikeuden omiin käsiinsä”, heidän tulisi järjestäytyä kansalaisfoorumeihin ja vastaaviin pieniin ryhmiin, jotka todennäköisesti ovat myös parlamentaarisen demokratian hyväksymiä. Näissä foorumeissa olisi sopivaa ja oikein keskustella yhteiskunnan epäkohdista ja epäoikeudenmukaisuudesta ja pyrkiä sitä kautta korjaamaan itse demokratiaa. (Esim. Kymlicka 2002: 291-294.) Tämä kritiikki on sinänsä osuvaa, että moniin

yhteiskunnallisiin dilemmoihin todella on pystytty luomaan osallistavampia mekanisme ja viime vuosina. Näissä on pyritty ratkomaan esimerkiksi abortti- ja ilmastokysymyksiä, jotka moni yhteiskunta voi tunnistaa kipupisteikseen.

Yhteiskuntasopimuksen ideaan (jota termiä käytti alun perin Jean-Jacques Rousseau 1700-luvulla) perustuva suoran toiminnan kritiikki osuu ehkä lähimmäs suoran toiminnan keskeisiä yhteiskuntafilosofisia kysymyksiä, jos toimintamuodon ajatellaan liittyvän nimenomaan anarkistisiin ajatusperinteisiin. Yhteiskuntasopimuksen ihannekansalainen on kriittinen ja aktiivinen, mutta vain sopimuksen puitteissa eli esimerkiksi liberaalidemokraattisessa valtiossa sen säätämien lakien mukaisesti – tai ainakin vain niitä harkiten rikkoen (Häyry 2000b: 89-97.) Tähän rajattuun aktiivisuuteen jotkut modernitkin yhteiskuntasopimusidean edustajat, kuten Rawls, perustivat tottelemattomuuden oikeutuksensa. Yhteiskuntasopimusteorioiden etuna on, että ne kehittyvät ajassa vallitsevien arvojen mukaan. Onhan tapahtunut niinkin, että monet syrjinnän muodot, jotka vielä vuosisata sitten olivat tavanomaisia, on sittemmin nostettu teoretisoinnin keskiöön.

Velvollisuusetiikan kannattaja (tietää hän olevansa sellainen tai ei) on varmasti useimmiten kauhuissaan kun kuulee vaikkapa luontoaktivistien pysäyttäneen metsäkoneen, jottei yhtä Suomen harvoista viimeisistä ikimetsistä hakattaisi. Velvollisuuksien on katsottu kuuluvan tottelevaisuuden piiriin ja teoretisoituna tottelevaisuutta harjoitetaan yleensä omaatuntoa, yleistä oikeustajua, valtiota, kirkkoa, niin kutsuttua isänmaata, aviomiestä tai muuta osoitettua tai valittua auktoriteettia kohtaan. Suomessa vallitsee muun muassa elinkeinonvapaus, jonka piiriin myös metsäyrittäjät kuuluvat. On siis velvollisuuseettisestä näkökulmasta väärin olla tottelematon tuotakin lakia kohtaan ja estää rehellistä, kunnollista elinkeinonharjoittajaa hankkimasta leipää perheensä pöytään. (Vrt. Häyry 2000a: 176-177.) Tätä intressien ristiriitaa käsittelee itseasiassa myös preferenssiutilitarismi toisesta näkökulmasta.

Hieman kummallista kyllä, velvollisuusetiikalla voi olla yhteys toisen utilitarismin muodon, nimittäin *sääntöutilitarismin* kanssa, joka on viimeinen tarkasteleman mahdollinen moraaliteoreettinen kritiikin lähde suoralle toiminnalle. Sääntöutilitaristi kaipaa toiminnan eettiseksi taustaksi sääntöjä, joiden noudattaminen maksimoisi hyvän. Ajoittain sääntö- ja tekoutilitarismi, jota esitän osaksi suoran toiminnan oikeutusta, näyttävät ymmärtävän hyvän varsin eri tavoin, vaikka argumenttien tavoite on tavallaan

sama. (Kymlicka 2002: 28-29.) Velvollisuuksien ja sääntöjen universaali muotoilu on osoittautunut filosofisesti hankalaksi, joskaan asioiden normittaminen ei ole lainkaan hankalaa valtioille, uskonnoille ja kulttuureille. Sääntöutilitaristi saattaisikin velvollisuuseetikon tavoin kritisoida suoraa toimintaa ajattelemalla jotain yleistä periaatetta, jolla saavutettaisiin yhteistä hyvää ja jota suoran toiminnan tekijä rikkoo. Tuo periaate käytännössä olisi lakien noudattaminen ja muutoin sopivaksi katsottu toiminta.

Kun suoraa toimintaa tarkastellaan kriittisesti, on ehkä hedelmällistä valita ainakin joitakin yhteisiä lähtökohtia keskustelulle. Niitä voisivat olla esimerkiksi seuraavat: Mistä tahansa yllä mainitusta filosofisesta tai arkisesta kritiikistä kriitikko ammentaisikin, on suorassa toiminnassa kyse sellaisesta toiminnasta, jossa toimijan valitut moraaliset ja poliittiset motiivit ovat keskeisellä sijalla. Tämä toimija (yleensä ryhmä) ei ole irrallinen yhteiskunnasta vaan jakaa yhtä lailla saman kulttuurin ja yhteiskunnallisen keskustelun. Tällöin, minkä tahansa oikeutustavan toimija valitseekin, on syytä tulkita tekoa *armeliaisuusperiaatteen* (*principle of charity*) valossa, koska suoran toiminnan luonne ja tilanne eivät mahdollista ikään kuin loputonta älyllistä debattia vaan toiminnan moraali ja eettinen oikeutus syntyvät myös hetkessä ja toiminnan seurauksista. Suoran toiminnan sen hetkinen oikeutus ei välttämättä vakuuta, mutta kriitikon tehtävä onkin tarkastella toimintaa yhteiskunnallista taustaa sekä toimijan ja hänen kohteensa taustoja vasten.

4.3 Vastauksia ja pohdintaa kritiikkiin

Onko annetulla kritiikillä annettavaa itse suoran toiminnan oikeutukselle? Republikanistille ja deliberatiivisen demokratian edustajalle, suoran toiminnan koherentin oikeutuksen nimessä olisi huomautettava, että jo suoran toiminnan etiikkaan on sisäänrakennettuna vastakritiikki, joka osoittaa paitsi sen, ettei suora toiminta sulje pois kenenkään organisoimia kansankokouksia, myös sen, että monet toimintavaihtoehdot on jo otettu huomioon tai demokratian politiikkakehys ei ota edes huomioon tiettyjä kysymyksiä, eikä kansalaisfoorumikaan voi ratkaista akuuttia ongelmaa. Anarkistisiin tasa-arvoa edistäviin toimintatapoihin kuuluvat myös deliberaation kaltaiset konsensusneuvottelut sisäisenä käytäntönä.

Yhteiskuntasopimusteoria on ehkä vaikein kohta yhteiskuntasopimuksen idean takia. Jännittävää kyllä, nimenomaan yhteiskuntasopimuksen ihanteeseen on usein kuulunut

nimenomaan toimiva kansalainen, jolla teoreettisesti olisi myös mahdollisuus sanoutua irti sopimuksesta. Koska koko sopimus on vain kuvaus ihanteesta, ei kansalainen tosiasiallisten lakien ja järjestyksen puitteissa voi siitä irtisanoutua. Ei kuitenkaan ole mitään älyllistä estettä kehittää anarkistista yhteiskuntasopimusteoriaa, ja joku sanoisikin, että sellainen on jo sisäänrakennettuna anarkistiseen filosofiaan vapautta, tasa-arvoa, ja syrjimättömyyttä korostavana sopimuksena, josta seuraisi tietynlainen yhteiskunta ja sen järjestelmät.

Suoran toiminnan tekijä ei kuitenkaan ole kiinnostunut valtion intresseistä tai sen sopimuksista toiminnan hetkellä ja sitä suunniteltaessa, koska juuri niiden puutteet ja ongelmat ovat syynä toimintaan. Toisin kuin kansalaistottelematon aktivisti, joka toivoo muuttavansa demokratiaa sinänsä sisältä käsin osoittamalla sen virhekohtia rikkomalla lakia, ei suoran toiminnan aktivisti näe toimintansa sen hetkisen kohteen olevan valtion yhteisen moraalijärjestelmän tavoitettavissa, joten vaikka toimija tiedostaa mahdolliset seuraamukset toiminnastaan, niillä eivät ole ohjaava moraalikoodisto itse toiminnan suhteen eivätkä ne ole keskiössä kuten kansalaistottelemattomalla. Suoran toiminnan aktivistille yhteiskuntasopimus näyttäytyy vain huonona sopimuksena, joka kuvaa muiden intressejä eikä sitä näin ollen ole, laajempaa hyvää tavoiteltaessa, tarvetta noudattaa.

Velvollisuuksiin perustuvaan etiikkaan nojaava kriitikko voi itseasiassa olla itsensä kanssa eri mieltä, jos tarkastelee asiaa toisenlaisista moraaliarvostelmista käsin: Velvollisuuseetikko saattaa yhtä lailla katsoa, että luontoaktivistit toteuttavat velvollisuuttaan luontoa kohtaan ja viimeisenä mahdollisena keinonaan ovat valinneet suoran toiminnan. Velvollisuuseettinen kritiikki tai oikeutus olisi siis hankalalla tavalla kaltevan pinnan argumentti, koska jos arviossa lähdetäisiin esimerkiksi usein hyväksytystä velvollisuudesta taata jokaisen *vapaus* ja olla sitä riistämättä, jouduttaisiin pohtimaan monia muitakin ulottuvuuksia kyseisessä tapauksessa, koska vapaus määritelmästä riippuen kuuluu kaikille osallisille ja toisille ehkä enemmän kuin toisille, ja ainakin yhdellä on velvollisuus johonkin. Toisekseen, ovatko ihmisen velvollisuudet vain toisten ihmisten oikeuksia kohtaan vai onko ihmisellä mahdollisesti velvollisuuksia koko elonkehää kohtaan? Sinänsä Immanuel Kantin alkuperäisessä deontologisessa ajatuksessa siitä, että moraalinen hyvä on sellainen, joka voisi olla yleinen laki, ei ole mitään vikaa suoran toiminnan ja joidenkin utilitarismin muotojen näkökulmastakaan. Mutta ajatus vaatisi niin monia tarkennuksia ja lisäoikeuttamista toimijalta, että

suuremman hyvän tavoittelussa suoran toiminnan kautta lienee järkevämpää puhua vähemmän yksioikoisista eettisistä lähtökohdista. Itseasiassa löytyy jo varhaisia viitteitä, että kantilaista ajattelua oli halua laajentaa myös luontoon ja muihin eläimiin (Jahr 2011).

Velvollisuusetiikan näkökulman sisarkritiikki, sääntöutilitaristi, liikkuu kuitenkin liian yleisellä tasolla voidakseen arvioida toimijan eettisiä ja poliittisia motiiveja kattavasti, joten sääntöutilitarismi velvollisuusetiikan tavoin voi yhtä lailla yleisten periaatteidensa perusteella tukea tai kritisoida suoraan toimintaa. Joka tapauksessa sääntöutilitarismi asettuu monissa kohdin vastakkaiseksi tekoutilatarismin kanssa eikä se tarjoa paljoakaan oikeuttamiseen liittyviä kiinnostavia kysymyksiä toiminnan oikeutukselle.

Kysymys väkivallasta käsiteltiin jo erillään sekä preferenssiutilitarismin yhteydessä sellaisena kuin Singer sen näkee. Voimankäyttöön ja väkivaltaan liittyvä pohdinta ei ole suoraan toimintaan liittyvä erityiskysymys vaan liittyy välttämättä esimerkiksi valtioteorioihin sekä myös politiikan tutkimuksessa esimerkiksi suvereniteetin kysymykseen.

Historian valossa monet suoran toiminnan oikeutukset ja niiden ristiriidattomuus (*konsistenssi*) ja koherenssi ovatkin syntyneet vasta ajan myötä – ja tällöin olemmekin jo unohtaneet koko suoran toiminnan muutosten taustalla, kuten työoikeuksien tapauksessa on käynyt. Yleisiä loogisen argumentaation ohjeita ei mielestäni kuitenkaan juuri tämän enempää voi antaa debatoidessa puolesta tai vastaan suoran toiminnan, koska argumentit riippuvat liian monista eettisistä ja poliittisista yksityiskohdista sekä ajasta ja kulttuurista. Protestin eri muodoilla, myös suoralla toiminnalla, on siis myös laajempi potentiaali kehittää yhteiskuntaa, vaikkeivat välilliset hyvät aina olekaan toimijan ensisijaisina tai minkäänlaisina tavoitteina vaan toimija ehkä pyrkii vain oikaisemaan yhtä vääryyttä (Jasper 1998: luku 17). Käsittelin erillisenä lyhyesti sitä, miksi aidon suoran toiminnan kritiikissä ei voida sekoittaa esimerkiksi fasistisia tai äärioikeistolaisia liikkeitä ja niiden toimintaa altruistiseen ja utilitaristisesti oikeutettuun suoraan toimintaan.

5 POLIITTISET TEOT

Tässä viimeisessä luvussa annan eettisiä perusteluita kahdelle valitsemalleni esimerkkitapaukselle, joiden oikeutusta eivät kata pelkästään demokratiaan liittyvät väitteet tai yleinen utilitarismi. Toinen tapauksista on etiikan piirissä tunnetumpi eläinoikeuseetikkojen nostettua tuotantoeläinten olot eettisen analyysin kohteeksi. Toinen taas on köyhyyteen liittyvä ja alakulttuuri-ilmiönä yleinen, mutta muutoin varsin tuntematon tapaus, jossa yksityisomaisuuteen liittyvät oikeudet ja ihmisen perustarpeet asettuvat vastakkain. Tässä antamani perustelut ja oikeutukset toiminnalle eivät ole välttämättä niitä, joita toimijat todellisuudessa itselleen valitsevat oikeuttamaan tekoaan, mutta perustuvat pitkään keskusteltuihin, ja jossain määrin ainakin utilitarismin sisällä hyväksyttyihin eettisiin näkemyksiin pyrkimysten ja tekojen yhteydestä. Käyn läpi tätä oikeutusta näissä valituissa tapauksissa nimenomaan ”utilitaristisen toimijan äänellä”.

Lienee selvää, että minimaalisen eettisen teorian kuten utilitarismin soveltaminen tosielämän moraalisiin mittelöihin on haasteellista ja filosofian perinteessä myös usein katsottu merkityksettömäksi. Koska eri koulukuntia edustavat eetikot ja yhteiskuntateoreetikot kuitenkin ottavat kantaa tosimailman dilemmoihin, en näe aitoa *älyllistä* syytä olla pureutumatta niihin syvällisemminkin näillä työkaluilla. Esimerkkien kautta pyrin lähestymään toimintaan liittyviä kysymyksiä kriittisesti voidakseni purkaa ne, löytääkseni niihin sitten tarttumakohtia preferenssiutilitarismiin ja myös rakentamaan oikeutuksen koherenssia prefiguraation perustalle.

5.1 Tuotantoeläimen oikeus vapauteen ja elämään

Suhtautuminen koe-eläimiin on välineellistä, tieteellisesti historiasta ammentavaa. Eläin on olemassa vain palvelukseksi ihmisen tarpeita. Luonnontieteellinen maailmankuvamme oikeuttaa eläinten kärsimyksen, koska on aivan selvää jo eläinten koe-eläinkäyttöä säätelevän direktiivin valossakin, että kärsimyksen aiheuttamisesta tiedetään. Onhan direktiivin tarkoituksena eläimen näkökulmasta vain vähentää kärsimystä ja olla tekemättä elinolosuhteista aivan mahdottomat hengissä säilymisen kannalta. (Ung-Lanki 2019: 40-50.) Etiikan näkökulmasta kysymys on enemmänkin välttämättömyydestä ja missä laajuudessa välttämättömyydestä. Eihän varmasti ole niin,

testata mitä tahansa turhaa esimerkiksi huvin vuoksi, mutta onko ylipäästään välttämätöntä käyttää eläinkokeita lainkaan? (Esim. Aaltola 2004: 218-220.)

Teoksessa *Eläintehtaat*, turkistarhoja ja muita eläintiloja esimerkiksi kanaloita ja lihantuotantoa salakuvanneet aktivistit kertovat 2000-luvun lopun toiminnastaan ja sen yhteiskunnallisesta ympäristöstä – siitä, kuinka esimerkiksi 1990-luvulla turkistarhaaja oli ampunut turkistarhauskujen tekijöitä haulikolla ja kuinka samoihin aikoihin maa- ja metsätalousministeriö tuki sianlihan imagotyötä rahallisesti. (Muurimaa & Kerola 2018: erit. 32-35, 59-61.) Salakuvaajat ovat ympäri maailmaa aika ajoin konkretisoineet väitteitä eläinten pahoinvoinnista eläinten tuotantokäytössä. Näyttää myös siltä, että jokaisen salakuvaus- tai muun tavanomaisesta kampanjoinnista poikkeavan toiminnan jälkeen aina uusi joukko ihmisiä ja päättäjiä herää huomaamaan eläinten hyväksikäytön ongelmallisuuden. Salakuvaus asettuikin suoran toiminnan ja välillisen vaikuttamisen välimaastoon esittämällä suoria todisteita asioista, joihin monella meistä on vain mainoksien ja imagokampanjoiden kautta pääsy. Muurimaa ja Kerola pohtivat kirjassaan myös, ettei kuvaamisen kaltainen toiminta ole laitonta, mutta lain tulkinnan takia toimijat toimivat kuin olisivat laittomalla asialla (2018: 31-32).

Eläinoikeustoimijan näkökulma on siis aina eläimen tarpeista lähtevä. Tämä eroaa esimerkiksi kasvisruokatuotteita valmistavan yrityksen näkökulmasta, joka on taloudellisen voiton näkökulma. Eläinoikeustoimija asettuu erikoiseen asemaan yhteiskunnassa, kun ilman hänen toimiaan emme tietäisi moniakaan asioita, joiden perusteella sitten kuitenkin teemme valintoja ihmisinä tai vaikkapa yrityksinä. Eläinoikeustoimijoita halveksutaan monelta yhteiskunnalliselta taholta, mikä onkin mielenkiintoista koska tuo kritiikki ei useinkaan edes liity toimijan toiminnan muotoon, vaan sisältöön: muiden kuin ihmiseläinten nostamiseen eettisesti samanveroiseksi kuin ihminen. Tätä vastustavia ja eläimet alempiarvoisiksi määrittäviä ajatuksia kutsutaan *spesistisiksi* (Hopster 2019).

Huomioon spesismistä pohjaa nykyisin laajalti hyväksytty ajatus, että eläimillä on *oikeuksia*, aivan kuten ihmisilläkin. Esimerkiksi ihmisten vapauden katsotaan yleensä olevan tasa-arvoinen oikeus eli kaikkien vapaus on yhtä arvokasta. Eläinten kohdalla myös laki monissa maissa tunnistaa eläimille kuuluvat oikeudet. Koska kuitenkin muita eläimiä ei haluta katsoa tasa-arvoisiksi ihmiseläimen kanssa, asetaan ihmisten oikeudet eläinten oikeuksien yläpuolelle. Tätä kuitenkin rajoittaa tuo olemassa olevan laillinen

käsitys oikeuksista, eli ihmiset eivät voi mielivaltaisesti käyttää eläimiä vaan siihen pitää liittyä välttämättömyys. (Aaltola 2004: 211-212, 2016-2017.)

Tästä välttämättömyydestä syntyvätkin sitten todelliset erimielisyydet, joita moraaliteoria on usein huono tavoittamaan. Eläinten syömisestä ja sen välttämättömyydestä kirjoitti kriittisesti jo Plutarkhos *Lihansyönnistä* -tutkielmassaan ajanlaskun alussa ja esitti sen olevan rationaaliselle toimijalle tarpeetonta ja väärin. Koska lienee jotakuinkin selvää, ettei ainakaan länsimaisen hyvinvoivan ihmisen henki ole riippuvainen vaikkapa juuri parsinavetoista, liittyy tuotantomuotoihin itsessään lukuisia kyseenalaistettavia kohtia, joihin eläinoikeustoimija on valmis tarttumaan.

Spesismien idean rasismia vastaavana ennakkoasenteena teki tunnetuksi Peter Singer 70-luvulla utilitarismin perustuvassa eläinetiikassaan. Singer rinnasti eläinten hyväksikäytön eläinkokeissa natsi-Saksassa tehtyihin ihmiskokeisiin, joiden uhreina olivat vähäisemmiksi katsotut juutalaiset, venäläiset ja saksalaiset. (Singer 2007: 105.) Singer pyrki osoittamaan spesismien muun muassa ajatuskokeella siitä, olivatko ihmiset valmiita hyväksymään lasten, aivovammaisten ja vastaavien ”eläinten tasolla” olevien ihmisten käytön kokeissa, koska älykkyyteen ajoittain kokeita ja eläinten syöntiä puolustaessa on ollut tapana vedota (Singer 2007: 102-104). Eläinten kunnioituksen, arvostuksen tai oikeudenmukaisen kohtelun väitteelle on olemassa lukuisia ihmiskeskeisiä vastaväitteitä. Osaa niistä on tässä sivuttu. Olennaista lienee kuitenkin huomata, että yhteiskunnallisesti eli suuressa mittakaavassa tietoisuus eläinten kokemasta kivusta ja näkemykset eläinten hyödyntämisestä ovat kehittyneet, joten voisi olettaa, että voidaan helposti sanoa tämän väittelyn olevan myös riippuvainen sivistyksen ja tiedon määrän yleisestä lisääntymisestä – joiden myötä eettiset kannat ovat muuttuneet ja muuttuvat mahdollisesti myös jatkossa.

Eläinoikeustoimijat siis näkevät maailman niin, ettei kenenkään kuulu kärsiä toisen tarpeiden takia. On olemassa keskeisempiä ja tärkeämpiä intressejä ja niitä pitää puolustaa. Eläinoikeustoimijan utilitarismi ylittää lajien rajat. Singerin (2011) mukaan väkivalta omaisuutta kohtaan voi olla hyväksyttyä, jos sillä estetään suurempaa kärsimystä esimerkiksi eläinten tapauksessa. Singer asettaa tällaisen toiminnan ehdoksi sen, että toimijat harkitsevat tekonsa loppuun saakka ja punnitsevat seuraukset, kuten mitä eläimille tapahtuu, ettei niiden kärsimys lisäänty. (Singer 2011: 274-275.) Saattaa näyttää arkijärkiseltä pohdinnalta, mutta tarkemmin katsoen on mahdollista punnita

millaiset preferenssit asettuvat mihinkin järjestykseen kun kyseessä on elämä ja omaisuus.

Eläimellä on oikeus mahdollisimman vähään kärsimykseen omista lähtökohdistaan, eikä ihmisen palvelijana. Ihmiskeskeisestä näkökulmasta eläinten oikeutta hyvinvointiin tulisi suojella niin kauan kuin hyvinvoiva eläin tuottaa ihmiselle sen, mitä ihminen eläimeltä haluaa. Tällä perusteella voitaisiin ajatella, että vaikkapa lihantuottajan (ja -syöjän) intresseissä olisi täyttää eläimen lajityypilliset tarpeet, jotta sen liha olisi laadukasta ja siitä saisi hyvän hinnan. Kuten tiedämme, mitään sellaista mekanismia ei ole, jossa tällaista toteutettaisiin vaan lihantuotanto perustuu pääasiassa epälajityypilliseen eläinten pitoon. Samoin turkistarhoilta saadaan joka vuosi tietoon räikeitä rikkomuksia jo alhaisimmistakin hyvinvointivaatimuksista. Ihminen on siis valmis pukeutumaan kärsivään turkkiin ja syö alistettua lihaa. Tätä voidaan kritisoida siksi, että meistä ihmisistä on häiritsevää eläinten huono pito. Wenz (2001: 83) kuitenkin huomauttaa, että tällöin olemme tulkinneet utilitarismissamme väärin ajattelemalla, että meidän harmituksemme olisi hyvän mitta eläimen hyvinvointia tarkasteltaessa, kun todellisuudessa katse pitäisi suunnata kärsijään ja tehdä ylipäätään mitkään eettiset perustelut sen, eikä omien näkemyksiemme, perusteella. Utilitaristisesta tekonäkökulmasta meidän on ajateltava kokevan, sen olion, jolla on intressi, kärsimystä. (Wenz 2001: 82-86.)

Utilitaristinen suoran toiminnan tekijä siis voi katsoa minimoivansa kärsimystä esimerkiksi suunnittelemalla ja toteuttamalla koe-eläinten tai turkistarhattujen minkkien vapautuksen tai muun tavan tarjota niille parempi, vapaampi elämä. Esimerkiksi vapautusiskuihin on reagoitu väittämällä, että kyseisenlainen toiminta vain lisää eläinten kärsimystä, kun ne eivät pärjääkään luonnossa tai karkaavat sinne syömään luonnossa jo olevia eläimiä ja sotkevat siten paikallisen ekosysteemin. Prefiguratiivista toiminnan moraalista ohjenuoraa noudattava toimija on kuitenkin ottanut selvää tekonsa seurauksista ja harmonisoi ne päämäärien kanssa.

Eläintenvapauttajautilaristi voi helposti todeta ainakin seuraavat yleiset ja nimenomaiseen tekoon liittyvät väitteet: Ei ole mitään välttämättömyyttä esimerkiksi tarhata eläimiä turkin takia, koska ulkovaatetuksen tekniikka on jo varsin pitkällä emmekä ole turkkien varassa. Ja eikö jo metsästyksellä saada tarvittavat turkikset, jos niiden käyttö jossakin tilanteessa on aivan välttämätöntä? Turkistarhat eivät myöskään

ole mikään luonnollinen tila, josta toimija olisi väkisin tuonut eläimet Suomen luontoon. Ne on kasvatettu taloudellisessa tarkoituksessa kärsimystä tuottaen.

Toimijan teko on ainoastaan suhteessa turkistarhaajan tekoon ja valintaan hankkia elantonsa elävillä olennoilla, jotka eivät voi toteuttaa itseään. Tarhattujen eläinten kärsimys ei vapautuksesta myöskään lisäännä, koska vapautuksen vaihtoehtona ei ole tilannetta, jossa tarhaaja lupaisi hellästi lopettaa kaikki eläimet kerralla niiden kärsimyksen vähentämiseksi. Hetken kärsimys luonnossa lieenee itsestään selvästi vähäisempää kuin koko elämänmittainen kärsimys häkissä. Lisäksi toimija haluaa ottaa kantaa siihen, haluammeko yhteiskuntana ylipäättään tukea ja sallia turhan kärsimyksen elinkeinon muotona.

Koe-eläinten vapauttaja taas voi vedota tieteeseen itseensä. Jos on niin, että tieteellä on jo keinot korvata eläinkokeet muilla keinoin, on toimijan moraalinen velvollisuus puuttua eläinten hyväksikäyttöön, jota tieteessä tehdään ilman tieteellisiä perusteita. Nykyisin jo suuri osa koe-eläinten käytöstä on lopetettu juurikin tieteellisistä syistä, mutta se vaati taustalleen vuosikymmeniä monimuotoista eläinoikeustyötä, josta osa oli suoraa toimintaa. On esitetty, että nykyisin koe-eläimethän usein ovat vain hiiriä tai vastaavia älyllisesti vähäisempiä eläimiä. Koe-eläinutilitaristi ei tee eroa eläinten välille sen perusteella, miten älykkääksi ihminen ne arvioi tai ovatko ne söpöjä ja hellyttäviä vai eivät. Kärsimys ja hyväksikäyttö koskettavat kaikkia meitä eläimiä, myös rumia ja tyhmiä. Tällaisen argumentin vastustaja voi halutessaan miettiä esimerkiksi, arvottaisiko hän ihmisiä älynlahjojen ja ulkonäön perusteella niin, että vain tietynlaisilla ihmisillä olisi oikeus elämään ilman kärsimystä. Käsittelen lopuksi lisää sitä, miksi utilitarismi lukuisista puutteistaan huolimatta voi nimenomaan toiminnan ja valintojen viitekehyksessä tarjota tasa-arvoa ja oikeudenmukaisuutta.

Esimerkki eläinten vapauttamisesta on todellinen esimerkki, joten se on myös tätä esitystä huomattavasti monimutkaisempi ja ajassa kehittyvä. Nykyisin eläinten oikeudet ovat merkittävästi parantuneet vuosikymmenien takaisesta useissa tapauksissa, joskaan eivät kaikissa. Utilitaristisesta näkökulmasta esimerkiksi tuotantoeläinten määrän kasvu tietenkin lisää niiden kärsimystä jo yksinkertaisella laskukaavallakin. Laskukaavat eivät kuitenkaan ole olennaista, koska yhteiskunta ei muissakaan yhteyksissä toimi yliyksinkertaistetusti (esim. Häyry 2000a: luku 22), joten on turhaa yksinkertaistaa myöskään tässä.

Eläinten käytön muuttuessa ihmisen sivistyksen pikkuhiljaa kasvaessa, osa eläinoikeustoimijoista on siirtynyt toisenlaisiin toimintatapoihin, mutta niiden utilitaristinen oikeutus on edelleen sama. Salakuvatuista turkistarhoista tehdyt eläinsuojeluilmoitukset ovat yhtä lailla puuttumista vääryyteen sanoivat turkistuottajat sertifikaateistaan ja rakkaudestaan jokaiseen häkkieläimeen mitä tahansa tai syyttäisivät toimijoita eläinten kidutuksesta valokuvaamisella. Salakuvauksen seurauksista ei ole mitään sellaista näyttöä, että ne olisivat lisänneet eläinten kärsimystä. Oma kysymyksensä on, mitä yhteistä ja laajempaa hyvää turkistarhaaminen ajaa, jos joku sellaisen argumentin esittää. Jos argumentti liittyy elinkeinon oikeuteen yhteyskunnassa, jossa ihmisen on pakko tienata elantonsa, ei keskustella enää eläimistä lainkaan.

Ihmisten oikeuksien ulkopuolisia oikeuksia voidaan siis lähestyä yhtä lailla ihmis- kuin ei-ihmiskeskeisestikin, usein myös tavanomaisesti ihmiskeskeisissä moraaliteorioissa (Jahr 2011). Esimerkiksi juuri yksittäisten asioiden suojelemisessa, olivat ne sitten tuotantoeläimiä tai metsä, utilitarismin näkökulmasta ihmisasia kuitenkin voidaan periaatteessa ohittaa, jos argumentiksi valitaan mahdollisimman suuri hyvä ehkä mahdollisimman pitkäksi aikaa *elämän näkökulmasta*. (Des Jardins 2001: 42-43.)

5.2 Etsimässä suojaa ja vapaata tilaa

Suojan etsiminen on ihmisen perustarve ja siihen ihmisoikeuksien julistuksissakin viitataan. Suomessa asunnottomuus ja talonvaltaustoiminta eivät ehkä usein kohtaa, mutta muualla Euroopassa rakennuksia on vallattu asumiskäyttöön, suoraan tarpeeseen, jo pitkään. Talot usein ovat jonkun yksityisomaisuutta tai ainakin kaupungin omaisuutta, joten valtaaja yleensä rikkoo jotakin omaisuuteen liittyvää lakia ottamalla tilan omaan käyttöönsä. Slummit ovat asunnottomuuden toinen konkreettinen ilmentymä, jossa ihmiset alkavat usein luvattomasti rakentaa itselleen enemmän tai vähemmän pysyviä asumuksia. Kehittyvistä maista kuulemamme tarinat slummiutumisesta ovat myös tulossa kasvavaksi osaksi eurooppalaista eriarvoistumista. (Esim. Ward 2008: 85-92). Suomessa lakiteknisesti talonvaltauksessa on kyse hallinnanloukkauksesta (Hölttä 2013: 144). Omistusoikeus on siis lain näkökulmasta keskeinen asia, vaikka toimija toimisi eettisin perustein, jotka eivät sinänsä liity kenenkään yksityisen ihmisen omaisuuteen.

Taloja vallataan toki muuhunkin käyttöön, esimerkiksi taiteen ja kulttuurin toteuttamiseen muiden tilojen puutteessa tai niiden ollessa liian kalliita. Tilaa voidaan ottaa myös mihin tahansa muuhunkin käyttöön tai ”ei-käyttöön” esimerkiksi jos muu kaupunkitila on suljettu vääränlaisilta ihmisiltä (liian nuoret, epäilyttävän ulkomuodon omaavat, päihdeongelmaiset, ja niin edelleen) tai kaupallistettu niin, ettei mikään muutoin avoin ole enää ilmaista vaan yksityistä ja maksullista. (Pruijt 2013.) Suomessa talonvaltauksissa vaikuttaisi usein olevan kyseessä jälkimmäisen kaltainen vapaan kaikille kuuluvan tilan etsiminen ja kapitalistisen kaiken kaupallistamisen kritiikki. Jos tilaa halutaan esimerkiksi käyttää taiteeseen ja kulttuuriin, pitäisi loogisesti katsoen talonvaltauksen vastustajan myös vastustaa kulttuuria.

Talon- tai yleisemmin tilanvaltaamiseen ja käyttöönottamiseen liittyvät tekoutilitaristiset perustelut siis voivat erota merkittävästi, mutta yleisen utilitaristisen oikeutuksensa kaikki (perustellut) tilavaltaukset ammentavat ihmisen oikeutetusta tarpeesta tilaan, olemiseen ja tekemiseen (vrt. Grohmann 2019: 75-76). Vasta-argumentti tälle on ilmiselvästi kapitalistinen eli miksi minkään pitäisi olla ilmaista, mutta on eri keskustelu palata siihen, keneltä kapitalistin esi-isät valtasivat tilansa, josta nyt osa on tyhjillään, tuhottuna tai sijoitustoiminnassa kumuloimassa pääomaa. Jos ensisijaiseksi hyväksi asetettaisiin ihmisten suoja, ei pitäisi olla minkäänlaista määrää pääomaa, joka voisi sen ylittää. Jos kyseenalaistetaan ihmisten tasa-arvoiset oikeudet tilaan, ollaan toisenlaisen eettisen kysymyksen äärellä: kuka on tarpeeksi arvokas tasa-arvoon? Ottaen huomioon rasismien lähihistorian, pitäisi harvalle olla mielekästä alkaa luokittelemaan ihmisiä ominaisuuksien perusteella.

Kun tilaa vallataan käyttöä varten, on se itse tilantarpeen lisäksi myös poliittinen protesti kaupallistuneita tiloja vastaan. Menemättä tarkemmin kaupallistumisen merkitykseen, tilanvaltaajat näkevät ongelmana paitsi omat rajalliset resurssinsa ostaa tilaa myös yleisemmin avoimen tilan rajoittamisen ja sen jättämisen tai antamisen taloudellisiin tarkoituksiin. Talonvaltaaja valtaakin siis paitsi tilaa käyttöön myös pois haitallisesta toiminnasta ja lisää myös näin tilaan liittyvää hyvää. Ehkä tunnetuin esimerkki tilan kaupallistumista vastustavasta protestista on Gezi Parkin tapaus Turkissa vuonna 2013: Yhteinen tila haluttiin luovuttaa kauppakeskuksen rakentamiseen ja jo ennestään kaventuneet vapaat kaupunkitilat olisivat vähentyneet. Protestoijat eivät olleet siis vain omalla asiallaan vaan myös laajemman yhteisönsä. Utilitaristisesta näkökulmasta tämä on helppo ymmärtää. Kaupungin rahantarpeen tai bisnesmahdollisuuksia näkevän

sijoittajan näkökulmasta protestoijat olivat rajoittamassa elinkeinonvapautta. Tällaisissa laajoissa tapauksissa intressit joudutaankin asettamaan johonkin tärkeysjärjestykseen. Gezi Parkin protesti kuitenkin laajeni Istanbulista ympäri maata syntyneisiin protesteihin hallitusta vastaan.

Onko sitten suojan etsiminen teko, joka loukkaa esimerkiksi omistajan preferenssejä kyseiseen tilaan liittyen? Vastaus tähän on välttämättä käytännöllinen, josta vasta eettisen oikeutuksen voi johtaa. Vallattavat tilat ovat aina käyttämättömiä ja tyhjiä, joten valtaajan näkökulmasta tilan omistajalla ei näytä olevan tarvetta kyseiselle tilalle. Kuitenkin lain näkökulmasta valtaaja rikkoo omistajan oikeuksia. Valtaajan näkökulmasta kyseessä sen sijaan on suurempi tarve paikalle asua tai toimia ilmaiseksi ja nämä ylittävät omistajan oikeuden pitää tilaa tyhjillään tai antaa sen rapistua. Jos tilan käyttö lisää jotakin hyvää oli se sitten suoja sitä tarvitseville tai mitä tahansa muuta, mikä ei vähennä kenenkään hyvää, pitäisi omistajuuden oikeuksia ainakin jollakin prosessilla pystyä arvioimaan. Miten tämän tulisi tapahtua, on poliittinen kysymys, koska valtauksessa on kyse monesta muuttujasta taloudesta politiikkaan ja ihmisoikeuksiin (esim. Grohmann 2019: 8-11).

Monissa paikoin Euroopassa valtaajat ovat päässeet sopimuksiin rakennusten omistajien kanssa ja saaneet jäädä asumaan ja toimimaan symbolista vuokraa vastaan. Talonvaltauksiin liittyy kuitenkin myös paljon karkotuksia, joista osa on väkivaltaisia. Suomessa valtaajat ovat ajoittain päässeet sopuun kaupunkien kanssa valtauksen jäämisestä pysyväksi, samoin nimellistä vuokraa vastaan. Jos ottaa huomioon tapaukset, joissa talon- tai tilanvaltaajat tekevät näitä sopimuksia, antaa se viitteitä siitä, ettei valtaajien moraalinen argumentti ole alun perin vuokraajallekaan vieras: kun tila on tyhjä, on enemmän oikein, että sitä käytetään asumiseen ja toimintaan kuin että asunnottomat ja vähemmän taloudellisia resursseja omaavat toimijat jäisivät ilman tilaa.

6 LOPUKSI

Tässä tutkielmassa olen tarkastellut eettistä oikeutusta toiminnalle, keskittyen suoraan toimintaan, joka on poliittisen protestin muoto. Aloitin kartoittamalla, miten suoraa toimintaa on määritelty historiallisesti, poliittisesti ja eettisesti, sekä suhteessa muihin poliittisen toiminnan muotoihin kuten kansalaistottelemattomuuteen ja mielenosoituksiin. Tutkielmassa katson suoran toiminnan perinteen kuuluvan anarkistiseen yhteiskuntanäkemykseen ja -liikkeeseen, josta suora toiminta myös ammentaa eettisiä periaatteitaan. Tutkielman fokus kuitenkin on laajemmassa oikeutuksessa.

Tutkielmassa on myös sivuttu liberaalin yhteiskuntateorian demokratiakäsitykseen perustuvaa kansalaistottelemattomuuden oikeutusta, jota on toisaalla laajalti käsitelty, mutta tärkeää ymmärtää myös tässä yhteydessä eronteon vuoksi. Tuo oikeutuskeskustelu kysyy, onko ihmisellä oikeutta olla noudattamatta valtion lakeja ja jos, niin miksi. Siinä lähtökohtana on ollut, että liberaalidemokraattiseen valtiokäsitykseen perustuva oikeutus ihmiselle rikkoa lakia on pitävä, kun tavoitteena on demokratian parantaminen. Nämä kansalaistottelemattomuuden perustelut, jotka pohjaavat esimerkiksi Hannah Arendtin ja John Rawlsin ajatuksiin (Arendt 1972; Rawls 1999: 326-331), eivät kuitenkaan riitä perusteluiksi tilanteissa, joissa kyseessä ei ole pelkästään kansalaisten eli ihmisten oikeus pyrkiä vaikuttamaan oman yhteiskuntajärjestyksensä kehitykseen kuten juuri esimerkiksi Rawlsilla rajatusti yhteiskuntasopimuksen sisällä. Liberaali kansalaistottelemattomuuden perustelu saattaa myös johtaa tilanteisiin, joissa parannusehdotukset itseasiassa huonontavat joidenkin ihmisryhmien asemaa yhteiskunnassa, joka kuuluu poliittisen filosofian tutkimusalueeseen.

Esimerkkejä eriarvoistavista kehityksistä voisivat olla liberalismiin pohjaavat tiettyjä ryhmiä tai toimijoita suosivat talouspolitiikkakehykset joista maailmassa on nytkin lukuisia esimerkkejä, täydellisen anarkokapitalismin eli itseasiassa aidon anarkismin hylkäävän talouslibertarismin vaatimus tai vaikkapa hyökkäyssodan oikeuttaminen liberaalin demokratian nimissä, joista myös on lukuisia esimerkkejä. Liberalismi näyttää olevan kykenemätön ottamaan normatiivisesti kantaa tekoihin ja yhteiskuntakehitykseen, joita sen nimissä tehdään ja saattaa joissain muodoissaan johtaa hankalaan relativismiin ja intuitionismiin. Näihin vajavaisuuksiin suora toiminta ottaa kantaa.

Valitsin preferenssiutilitarismin lähtökohdaksi suoran toiminnan oikeuttamiselle tässä tutkielmassa, koska ongelmistaan huolimatta utilitarismi pakottaa toimijan pohtimaan myös omaa laajempaa, mutta suoraa, vastuutaan kannanotoissaan ja tässä tapauksessa tietysti toiminnassa. Olen sivunnut tähän liittyen myös oikeudellista pohdintaa toiminnasta, sekä tietenkin itse tekoihin liittyvää tekoutilitaristista vaatimusta. Suoran toiminnan oikeutus ei siis sinänsä ole ristiriidassa kansalaistottelemattomuuden liberaalin oikeutuksen kanssa, mutta kyseenalaistaa koko liberaalin järjestelmän mielekkyyden intressejä tasa-arvoisesti suojaavana yhteiskuntajärjestelmänä. Näin ollen yhteiskuntaa kriittisemmin tarkastelevana, suora toiminta vaatii tuekseen myös vahvempia ja tarkempia eettisiä perusteita varsinkin asioissa, jotka käsittelevät muita eläimiä kuin ihmisiä ja luontoa, jotka eivät edes demokratian piiriin kuulu. Suoran toiminnan toimija siis näkeekin arvoa siellä, missä yhteiskunta ei välttämättä muuten näe.

Toisena suoran toiminnan oikeutuksen ulottuvuutena olen nostanut preferenssiutilitarismin tueksi suoran toiminnan anarkistisesta perinteestä nousevan prefiguraatiivisen politiikan ja etiikan. Prefiguraatio on paitsi anarkististen tai vastaavien arvoja noudattavien ryhmien poliittinen ja sisäinen ohjenuora tasa-arvoiseen kanssakäymiseen, myös toimintaan liittyvä etiikka; keinojen pitää sopia päämäärään. Tämän voi nähdä tekoutilitaristisena tulokulmana, jossa toiminnan eettisiä ulottuvuuksia tarkastellaan suhteessa tavoiteltuihin tuloksiin. Synteesinä esitän, että

suora toiminta on poliittisen protestin aktiivinen muoto, joka saa (i) yleisen oikeutuksensa kaikkien ihmisten ja kaikkien muidenkin tuntevien olentojen hyvinvoinnin tavoittelusta eikä tarvitse esimerkiksi liberaalidemokraattisen kansalaisosallistumisen lupaa ja vaatimusta, sekä (ii) erityisen teon muotoon liittyvän oikeutuksensa toiminnassa käytettyjen keinojen yhteensopivuudesta toiminnan päämäärän kanssa.

Toiminnan oikeutusta ei siis voi jättää yhteiskuntateorian tasolle, koska joidenkin ryhmien käsitys yhteiskunnan parantamisesta sotii vahvasti suoran toiminnan emansipatorista ja yhteiseen hyvään tähtäävää luonnetta kohtaan, jolle on myös utilitaristisia perusteita. Ilman eettisiä rajoja, pelkästään ylätasoon yhteiskuntakäsityksen perusteella saattaisimme joutua hyväksymään resurssien riistoon tähtäävät sodat, jos ne aloitetaan liberalismiin nimissä tai vaikkapa vaatimukset ihmisryhmien eriarvoistamiseksi, jota nyt näemme tapahtuvan esimerkiksi Suomessa pakolaisia tai muita kuin valkoihoisia kohtaan. Suoran toiminnan etiikka yleisine ja tekokohtaisine

oikeutuksineen ei voi sallia syrjintää, kärsimyksen lisäämistä tai myöskään ei-eläimellisen luonnon tuhoamista edes antroposentrisessä maailmankuvassa. Suora toiminta puuttuu yksittäisiin vääryyksiin, muttei voi tehdä sitä perusteetta tai menettää oikeutuksensa.

Tässä tutkielmassa universaaleiksi arvoiksi on katsottu utilitaristisesti ja suoran toiminnan sisäisen etiikan mukaisesti kuuluvan oikeus hyvään ja velvollisuus pyrkiä toimimaan sen mukaan. Itse teema ja toiminnan kohteet sen sijaan ovat riippuvaisia ajasta, kulttuurista ja tiedon määrästä. Siksi argumentit toiminnan puolesta nojaavat väkisin jokaiseen kyseessä olevaan aihepiiriin ja toimijan teon suhteessa siihen, sekä siihen millaisia arvostelmia toimija itse tekee. On mahdollista, ettei ainutkaan suoraa toimintaa tehnyt jaa ainuttakaan tässä esitetyistä argumenteista, ja olennaista onkin, voiko ulkopuolinen tarkastelija utilitarismin ja prefiguraation avulla asettaa toimijan asemaan. On myös ehkä jossain määrin outoa etsiä oikeutusta toiminnalle, joka ei sitä ole pyytänyt tai kaipaa muiden hyväksyntää. En kuitenkaan usko, että suoran toiminnan oikeutuksen mahdollisuuksien tarkastelu on haitaksi suoralle toiminnalle, eli tällä tutkielmalla en vähennä sen hyvää tai hyötyä.

Tällä tutkielmalla on rajoituksensa. Utilitarismi on ihmiskeskeinen ja ajoittain myös eläinkeskeinen eli sen hyvän käsitykseen kuuluvat lähinnä tuntevat eläimet ja niille välineelliset hyödyt. Lienee siis selvää, että esimerkiksi luonnon, vaikkapa metsien, suojeluun liittyvä suora toiminta tarvitsee tuekseen muut kuin utilitaristiset ja ihmisoikeudelliset oikeutuksen muodot, jos luontoa ei haluta arvottaa pelkästään ihmisille ja eläimille aiheutuvan hyödyn kautta. Luonnon itseisarvoinen hyvä ei kuitenkaan ole ristiriidassa tässä esitetyn kanssa vaikkei sitä omana tapauksenaan tarkasteltukaan ja vaikka suora toiminta usein liittyykin nimenomaan luonnon säilymisen ja puhtauden kysymyksiin. Näitä olisi syytä tarkastella lisää niiden eettisistä perusteista käsin. Nämä keskeiset teemat jäivät tämän tutkielman ulkopuolelle.

KIRJALLISUUS

Aaltola, Elisa (2004) *Eläinten moraalinen arvo*. Tampere: Vastapaino.

Acharya, M.P.T. (2019) *We are anarchists. Essays on anarchism, pacifism, and the Indian independence movement, 1923–1953*. Acharyan tekstit alunperin 1900-luvun alkupuoliskolta. Toimittanut Ole Birk Laursen. AK Press.

Arendt, Hannah (1972, alkup. 1970) Civil Disobedience. Teoksessa *Crises of the Republic*. New York: Harcourt, 51–102.

Bay, Christian & Charles C. Walker (1975) *Civil disobedience: theory and practice*. Montreal: Black Rose Books Ltd.

Boggs, Carl (1977) Marxism, Prefigurative communism, and the problem of workers' control. *Radical America* 11(6): 99-122.

Brinn, Gearóid (2020) Smashing the state gently: Radical realism and realist anarchism. *European Journal of Political Theory* 19(2): 206-227.

Burke, Anthony (2007) *Beyond security, ethics and violence. War against the other*. Abington & New York: Routledge.

Cornell, Andrew (2011). *Oppose and propose! Lessons from movement for a new society*. Oakland ym. & Washington: AK Press & Institute for Anarchist Studies.

Des Jardins, Joseph R. (2001) *Environmental ethics*, kolmas painos. Belmont: Wadsworth.

Dupuis-Déri, Francis (2013) *Who's afraid of the black blocks? Anarchy in action around the world*. Toronto: Between the Lines.

Eggleston, Ben (2020) Consequentialism and respect: Two strategies for justifying act utilitarianism. *Utilitas* 32(1): 1-18.

Franks, Benjamin (2014) Anti-Fascism and prefigurative ethics. *Affinities: A Journal of Radical Theory, Culture, and Action* 8(1): 44-72.

Franks, Benjamin (2010) Anarchism and the virtues. Teoksessa Benjamin Franks & Matthew Wilson (toim.) *Anarchism and Moral Philosophy*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, luku 8.

Franks, Benjamin (2003) Direct action ethic. *Anarchist Studies* 1(1): 13-41.

Gandhi, Mohandas (2003, alkup. 1970) *Tottelemattomuudesta*. Toimitus ja käännös englannista Eila Salomaa & Jukka Viitanen. Kustannus Oy Taifuuni.

Gaus, Gerald (2018) Self-organizing moral systems: Beyond social contract theory. *Politics, Philosophy & Economics* 17(2): 119-147.

Gelderloos, Peter (2014) *Anarchy works*, toinen painos. Active Distribution & Što čitaš?

Gordon, Uri (2018) Prefigurative politics between ethical practice and absent promise. *Political Studies* 66(2): 521-537.

Graeber, David (2009) *Direct action. An ethnography*. Oakland & Edinburg: AK Press.

Graham, Robert (2015) *We do not fear anarchy, we invoke it. The First International and the origins of anarchist movement*. Edinburg ym.: AK Press.

Grohmann, Steph (2019) *The ethics of space: Homelessness and squatting in urban England*. Chicago: HAU Books.

Harcourt, Bernard E. (2012) Political Disobedience. *Critical Inquiry* 39(1): 33-55.

Hessel, Stéphane (2011). *Vastarintaan!* Suomentanut Pirjo Thorel. Jyväskylä: Atena.

Hirsjärvi, Paula; Norring, Marianna & Uotila, Laura (2019) *Eläinkokeet Suomessa*. Helsinki: Into Kustannus.

Hopster, Jeroen (2019) The speciesism debate: Intuition, method, and empirical advances. *Animals* 9(12): 1054.

Häyry, Matti (2000a) *Mahdollisimman monen onnellisuus. Utilitarismin historia, teoria ja sovellukset*. Helsinki: WSOY.

Häyry, Matti (2000b) *Ihannevaltio. Historiallinen johdatus yhteiskuntafilosofiaan*. Helsinki: WSOY.

Häyry, Matti (1994) *Liberal utilitarianism and applied ethics*. Lontoo & New York: Routledge.

Hölttä, Kalevi (2013) *Kansalaistoiminta. Lailliset oikeudet*. Helsinki: Into Kustannus Oy.

Jahr, Fritz (2011, alkup. 1927) Bio-ethics: Reviewing the ethical relations of humans towards animals and plants. Teoksessa I. M. Miller & H.-M. Sass (käännös ja toim.) *F. Jahr, Essays in bioethics and ethics 1927-1947*, Bochum: Zentrum für Medizinische Ethik Medizinethische Materialien Heft 188, 1-4.

Jasper, James M. (1998) *The art of moral protest: Culture, biography, and creativity in social movements*. University of Chicago Press.

Kinna, Ruth (2016) *Utopianism and prefiguration*. Käsikirjoitus.

Kymlicka, Will (2002) *Contemporary political philosophy*, toinen painos. Oxford: Oxford University Press.

Lefkowitz, David (2007) On a moral right to civil disobedience. *Ethics* 117(2): 202-233.

Lyons, David (1998) Moral judgment, historical reality, and civil disobedience. *Philosophy & Public Affairs* 27(1): 31-49.

Meckfessel, Shon (2016) *Nonviolence ain't what it used to be. Unarmed insurrection and the rhetoric of resistance*. Edinburg ym.: AK Press.

Muurimaa, Kristo & Kerola, Juho (2018) *Eläintehtaat. Suomalaisten salakuvausten historiaa*. Helsinki: Into Kustannus.

Nelson, Mark T. (2015) What the utilitarian cannot think. *Ethical Theory and Moral Practice* 18(4): 717-729.

Nettlau, Max (1996) *A short history of anarchism*. Lontoo: Freedom Press.

Plutarkhos. *Lihansyönnistä*. Kääntäneet Tua Korhonen, Antti J. Niemi & Pia Åberg (2004). Helsinki: Summa.

Pruijt, Hans (2013) Squatting in Europe. Teoksessa *Squatting in Europe: Radical spaces, urban struggles*. Wivenhoe: Minor Compositions, 17-60.

Rawls, John (2005, alkup. 1993) *Political liberalism*, laajennettu painos. New York ym.: Columbia University Press.

Rawls, John (1999, alkup. 1971) *A theory of justice*, uudistettu painos. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press.

Sharp, Gene (2014) *Väkivallattomuus*. Suomentanut Antti Kaski. Helsinki: Into.

Shaver, Robert (2004) The appeal of utilitarianism. *Utilitas* 16(3): 235.

Singer, Peter (2011) *Practical ethics*. Kolmas painos. Cambridge ym.: Cambridge University Press.

Singer, Peter (2007) *Oikeutta eläimille. Eläinten vapautuksen filosofiaa*. Suomennetun painoksen päivittänyt Elisa Aaltola. Helsinki: Eläinsuojeluliitto Animalia.

Skorupski, John (2006) Welfare and self-governance. *Ethical Theory and Moral Practice* 9(3): 289-309.

Swain, Dan (2019) Not not but not yet: Present and future in prefigurative politics. *Political Studies* 67(1): 47-62.

Tammilehto, Olli (2017) *Tuhokehitys poikki. Yhteiskunnan olomuodon muutos*. Helsinki: Into Kustannus.

Thoreau, Henry David (1986, alkup. 1848-49) *Kansalaistottelemattomuus*. Suomentanut Outi Lauhakangas. Teoksessa Outi Lauhakangas (toim.) *Kansalaistottelemattomuudesta*. Helsinki: Otava, 15–47.

Turner, Scott (2010) Anarchist theory and human rights. Teoksessa Nathan J. Jun & Shane Wahl (toim.) *New perspectives on anarchism*. Lanham ym.: Lexington Books, 133-146.

Ung-Lanki, Sari (2019) Yhteiskuntatieteellisiä näkökulmia eläinten asemaan yhteiskunnassa ja tieteessä. Teoksessa Paula Hirsjärvi, Marianna Norring & Laura Uotila (toim.) *Eläinkokeet Suomessa*. Helsinki: Into Kustannus. 39-52.

Van de Sande, Mathijs (2013) The prefigurative politics of Tahrir Square – An alternative perspective on the 2011 revolutions. *Res Publica* 19(3): 223-239.

Villanueva, Gonzalo (2018) Against Animal Liberation? Peter Singer and his critics. *Sophia* 57: 5-19.

Walter, Nicolas (2002, alkup. 1969) *About anarchism*. Lontoo: Freedom Press.

Ward, Colin (2008, alkup. 1973) *Anarchy in action*. Lontoo: Freedom Press.

Weldon, Laurel (2011) *When protest makes policy: How social movements represent disadvantaged groups*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Wenz, Peter S. (2001) *Environmental ethics today*. New York: Oxford University Press, Inc.

Westmoreland, Robert (2020) The Liberty of the Liberty Principle. *Res Publica* 26: 337–355.

Wiberg, Matti (1986) Kansalaistottelemattomuuden määrittely ja oikeutus. Teoksessa Outi Lauhakangas (toim.) *Kansalaistottelemattomuudesta*. Helsinki: Otava, 110–122.

Williams, Dana M. (2018) Contemporary anarchist and anarchistic movements. *Sociology compass* 12(6).

Williams, Dana M. (2017) *Black flags and social movements: A sociological analysis of movement anarchism*. Manchester: Manchester University Press.

Yates, Luke (2015) Rethinking Prefiguration: Alternatives, micropolitics and goals in social movements. *Social Movement Studies* 14(1): 1-21.

Young, Iris Marion (2000) *Inclusion and Democracy*. Oxford: Oxford University Press.

Toissijaiset lähteet

The Guardian (2018). Fracking activists to appeal against prison sentences, 5.10.2018. Saatavana: <https://www.theguardian.com/environment/2018/oct/05/fracking-activists-to-appeal-against-prison-sentences>

TUOVI (2020) *Yhteiskuntarauha ja vakaus*. TUOVI. Sisäisen turvallisuuden portaali. Sisäministeriö. Saatavana: <https://sisainturvallisuus.fi/yhteiskuntarauha-ja-vakaus>